

**Електронне
наукове видання**

**«ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА»**

ISSN 2617-572X
DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8

№ 8 (30) / 2022

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 8 (30)

Київ 2022

ББК 66.061.43
УДК 351
П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2022
© Електронне наукове видання
«Публічне адміністрування
та національна безпека», 2022

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publîčne adminîstruvannâ ta nacional'na bezpeka"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошидзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджевiч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Жаляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентіві України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

- Власенко Світлана Іванівна**
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
АРХІВНОГО ФОНДУ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ..... 7
- Тоточенко Тетяна Володимирівна, Рибкіна Світлана Олексіївна**
УПРАВЛІННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ 16

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

- Кравченко Олена Іванівна**
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ІЗ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ 23

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

- Щетініна Тетяна Олексіївна**
МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ..... 27

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

- Пшинка Ганна Василівна**
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 32

CONTENTS

RESEARCH, DEVELOPMENT, PROJECTS ON PUBLIC ADMINISTRATION AND ADMINISTRATION

Vlasenko Svitlana

LEGISLATIVE REGULATION OF ACCESS TO DOCUMENTS OF THE NATIONAL ARCHIVAL FUND AS A COMPONENT OF THE STATE POLICY OF NATIONAL MEMORY IN UKRAINE..... 7

Totochenko Tetiana, Rybkina Svitlana

MANAGEMENT OF REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS IN UKRAINE..... 16

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Kravchenko Olena

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF INTERACTION OF LOCAL GOVERNMENT BODIES WITH HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 23

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Shchetinina Tatyana

LOCAL INITIATIVES AS A PUBLIC PARTICIPATION TOOL: LEGAL ASPECTS AND DIGITAL TRANSFORMATION 27

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

Pshynka Hanna

THE SOCIAL AND CULTURAL POLICY OF THE STATE AS A CONDITION FOR THE FUNCTIONING OF SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITIES 32

УДК 351

Власенко Світлана Іванівна

докторантка

*Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;*

кандидатка історичних наук, старша викладачка

Київський національний університет культури і мистецтв

Vlasenko Svitlana

Doctoral Student of the

*Educational and Scientific Institute Public Administration and Civil Service of the
Taras Shevchenko Kyiv National University;*

PhD in History, Senior Lecturer

Kyiv National University of Culture and Arts

ORCID: 0000-0002-1073-9680

DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8-8482

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

LEGISLATIVE REGULATION OF ACCESS TO DOCUMENTS OF THE NATIONAL ARCHIVAL FUND AS A COMPONENT OF THE STATE POLICY OF NATIONAL MEMORY IN UKRAINE

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Анотація. Метою дослідження є здійснення аналізу законодавчої бази з регулювання доступу до документів Національного архівного фонду (НАФ) як складової державної політики національної пам'яті в Україні. Методологія дослідження: при підготовці статті були використані загальнонаукові методи в поєднанні з міждисциплінарними та спеціальними методами; значне місце відведено історичному, системному, структурно-функціональному, логічному підходам до наукового дослідження. Основні результати дослідження: проаналізовано законодавчу базу в архівній галузі України, що стосується регулювання доступу до документів НАФ; відтворено процес формування законодавчої бази та простежено еволюцію регулювання доступу до архівних документів із врахуванням основних засад державної політики національної пам'яті; визначено проблемні питання і шляхи їх вирішення; відстежено ініціативи та дії Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів Україна / Державного комітету архівів України / Державної архівної служби України, як центрального органу виконавчої влади, у законотворчому процесі; з'ясовано участь інститутів громадянського суспільства у законотворчому процесі; зроблено висновок про відповідність законодавчої бази принципам прозорості та доступності, що дозволяє забезпечувати вільний доступ до документів НАФ з урахуванням прав громадян та інтересів держави. Перспективами подальших досліджень є проведення аналізу всієї нормативно-правової бази з регулювання доступу до документів НАФ, а також порівняльного аналізу нормативно-правової бази України та країн світу. Фактичний матеріал, основні положення та висновки можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць, методичних розробок, нормативних та спеціальних курсів з питань публічного управління, архівознавства, а також у практичній діяльності державних архівних установ України.

Ключові слова: публічне управління, державна політика, політика національної пам'яті, нормативно-правова база, Національний архівний фонд (НАФ), Закон України, державний архів.

Summary. The purpose of the study is to analyze the legislative framework for regulating access to documents of the National Archival Fund (NAF) as a component of the state policy of national memory in Ukraine. Research methodology: when preparing the article, general scientific methods were used in combination with interdisciplinary and special methods; a significant place given to historical, systematic, structural-functional, and logical approaches to scientific research. The main results of the research: the legislative framework in the archival industry of Ukraine related to the regulation of access to NAF documents was

analyzed; the process of forming the legislative framework was reproduced and the evolution of the control of access to archival documents was traced, taking into account the main principles of the state policy of national memory; problematic issues and ways to solve them are defined; the initiatives and actions of the Main Archival Department under the Cabinet of Ministers of Ukraine / the State Committee of Archives of Ukraine / the State Archival Service of Ukraine, as the central body of the executive power, in the law-making process were monitored; the participation of civil society institutions in the law-making process is clarified; it was concluded that the legislative framework complies with the principles of transparency and accessibility, which allows for free access to NAF documents, taking into account the rights of citizens and the interests of the state. Prospects for further research include an analysis of the entire regulatory framework for regulating access to NAF documents, as well as a comparative analysis of the regulatory framework in Ukraine and other countries. Factual material, main provisions, and conclusions can be used when writing general papers, methodological developments, normative and special courses on public administration issues, archival studies, and the practical activities of state archival institutions of Ukraine.

Key words: public administration, state policy, national memory policy, legal framework, National Archival Fund (NAF), Law of Ukraine, state archive.

Постановка проблеми. Політика національної пам'яті сьогодні є одним із пріоритетних напрямів у державній гуманітарній політиці України. В умовах повномасштабної війни, розв'язаної російським агресором проти українського народу, одним із вагомих факторів є застосування ворогом «ідеологічної зброї» — поширення створених російською ідеологічною системою історичних міфів. Дієва протидія Україні відвертому фальшуванню ґрунтується на науково доведених і документально підтверджених історичних фактах. Особлива роль у цьому процесі належить державним архівним установам, що зберігають документи Національного архівного фонду України (НАФ), які відображають історію духовного і матеріального життя українського та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації [29]. Враховуючи те, що функціонування архівних установ України є невід'ємною складовою державної політики національної пам'яті, доцільно розглянути нормативно-правові засади діяльності архівів, що спрямована на забезпечення доступу до документів НАФ як основних джерел національної пам'яті українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового врегулювання доступу до документів НАФ частково отримало висвітлення у працях вітчизняних архівістів, юристів, фахівців з державного управління, які досліджували здебільшого історичний аспект і окремі правові проблеми функціонування державних архівів: В. Берковський, Ю. Бокови́кова, Г. Боряк, О. Гнездо, Л. Дідух, Н. Залеток, Є. Захаров, Я. Калакура, К. Новохатський, Р. Пиріг, І. Усенко та ін. [1; 2; 3; 6; 7; 8; 11; 12; 15; 16; 18; 39]. Це питання постійно обговорюється у суспільстві — з'являються публікації в засобах масової інформації та виходять науково-популярні праці, характерною особливістю яких часто є прагнення зосередити увагу на необхідності удосконалення нормативно-правової бази із врегулювання доступу до документів НАФ; діють спеціалізовані групи в соціальних мережах тощо. Велику роз'яснювальну роботу проводить Український інститут

національної пам'яті, Державна архівна служба України, громадські організації, серед яких Харківська правозахисна група, Центр досліджень визвольного руху та ін. [4; 9; 19].

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу законодавчої бази з регулювання доступу до документів НАФ, що невід'ємно пов'язана з державною політикою національної пам'яті в Україні. Реалізація даної мети передбачає відтворення процесу формування законодавчої бази, простеження її еволюції, розкриття особливостей її застосування та визначення проблемних питань і шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування нормативно-правової бази в архівній галузі України розпочалося з відновлення незалежності нашої держави. Відповідно до указів Президії Верховної Ради України «Про передачу архівів Компартії України у підпорядкування Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України» від 27 серпня 1991 р. [31] та «Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки» від 9 вересня 1991 р. [32] архівна галузь постала як єдина державна система і в такому статусі вона функціонує до сьогодні. Відразу ж виникла необхідність створення нормативно-правової основи для повноцінного функціонування архівної галузі загалом та у сфері доступу до архівних документів зокрема. Вона мала відповідати демократичним процесам, що відбувалися в країні; забезпечувати реалізацію державної політики національної пам'яті; задовольняти суспільний інтерес до історії українського народу тощо.

21 липня 1992 р. постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України (Головархів України) [25] (пізніше — Державний комітет архівів України (Держкомархів України), а нині — Державна архівна служба України (Укрдержархів)). Серед основних завдань перед Головархівом України ставилось «державне управління охороною і використанням

документальних пам'яток історії та культури». До сфери управління Головархіву / Держкомархіву / Укрдержархіву входили центральні державні архіви (їх налічувалось 7, а в 2007–2022 рр. — 9), архів Автономної Республіки Крим та обласні архіви, архіви міст Києва і Севастополя тощо. Останні були визначені такими, що «виконують функції місцевих органів державної виконавчої влади в галузі архівної справи» [25]. Як центральний орган виконавчої влади Головархів України мав розробляти нормативні документи з питань архівної справи.

Першочерговим завданням було прийняття спеціального закону, який би регулював функціонування державної архівної системи України. З цією метою 15 квітня 1992 р. Головархівом України було створено робочу групу, до якої увійшли архівісти, історики, юристи та інші спеціалісти (д.і.н., проф., заступник директора Інституту історії України Академії наук України С. Кульчицький, к.і.н., директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України Р. Пиріг, к.ю.н., старший науковий співробітник Інституту держави і права АН України І. Усенко, начальники відділів Головархіву України К. Новохатський і Г. Портнов) [7, с. 34].

Після тривалої роботи з вивчення діючого законодавства в архівній справі та в суміжних галузях, аналізу міжнародного досвіду, обміну пропозицій, робоча група розробила проект Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Даний проект був винесений на розгляд Верховної Ради України в першому читанні 5 лютого 1993 р. Обґрунтовуючи в парламенті необхідність прийняття спеціального архівного закону, голова Головархіву України Б. Іваненко заявляв: «Зараз інтерес до архівів винятковий, туди звертаються не лише політики, не лише науковці, вчителі, краєзнавці, щоб через документ осмислити драматичні вузли нашої історії, зробити необхідні політичні висновки, уроки. В архів ідуть, без перебільшення, маси людей із своїми життєвими проблемами. ... І архіви зобов'язані і прагнуть найповніше задовольнити і державні, і людські запити» [5, с. 4]. Після першого читання до розробки закону вже долучились представники апарату Верховної Ради України (Н. Гриневич та І. Зуб), а також народні депутати (Я. Дмитришин, А. Зінченко, П. Осадчук, С. Павлюк, О. Піскун, С. Пушик) [17, с. 14].

Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» був прийнятий 24 грудня 1993 р. [10], нову редакцію було прийнято 13 грудня 2001 р. [20] й надалі вносились зміни [29]. Він регулює відносини, пов'язані з формуванням, обліком, зберіганням і використанням Національного архівного фонду. Розуміючи актуальність питання доступу до документів НАФ,

розробники Закону приділили даному напрямку діяльності архівних установ значну увагу. Визначаючи умови доступу користувачів до документів НАФ, їхні права і обов'язки, форми використання документальної інформації тощо, Закон водночас регулював питання обмеження доступу до документів НАФ. Особливо дискусійним і складним для виконання було положення, що з'явилося в редакції Закону від 13 грудня 2001 р. Зокрема, стаття 16 регламентувала доступ до документів, які містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканості житла громадян (доступ обмежено на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом; раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті — з дозволу спадкоємців) [20]. Складність становили забезпечення доступу до документальної інформації про історичних постатей, державних діячів та інших публічних осіб, а також осіб, які постраждали від комуністичного режиму тощо.

Закон передбачав існування спеціального порядку, що регламентує роботу з документами НАФ (діючий Порядок користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. із змінами) [26].

Оцінюючи значення прийняття Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи», один із його розробників К. Новохатський називав Закон «багатоплановим» «у змістовому відношенні», пояснюючи це тим, що «у ньому здійснена правова фіксація поняття Національного архівного фонду як однієї з загальнонаціональних цінностей, закладено єдині основи організації архівів в Україні» [17, с. 8].

Впродовж наступних років здійснювалось розроблення нормативно-правової бази, що регулювала різні аспекти діяльності архівних установ, у тому числі й у сфері доступу до документів НАФ, а також вносились зміни до даного Закону.

Поруч із спеціальним архівним законом, функціонування державних архівів у сфері забезпечення доступу до документів НАФ частково регулює низка інших законодавчих актів. Зокрема, діяльність щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації регулює Закон України «Про інформацію», прийнятий 2 жовтня 1992 р. [28]. Він закріплює право кожного на інформацію, необхідну для реалізації своїх прав, свобод та інтересів. Закон визначає відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом (конфіденційна, таємна та службова) і регламентує доступ до всіх видів інформації. Зокрема, для архівної

галузі актуальним є питання доступу до документів НАФ, що містять конфіденційну інформацію про особу — Закон передбачає вільний доступ громадян до інформації, яка стосується їх особисто, а також забороняє доступ, використання і поширення інформації про особу без її згоди.

Окремо правове регулювання питань зберігання, доступу та використання документів НАФ, що мають гриф секретності, визначає Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [22]. Зокрема, стаття 22 регламентує допуск громадян до наявної в документах інформації, пов'язаної з державною таємницею, і визначає форми допуску.

В практичній діяльності, виконуючи запити фізичних і юридичних осіб, державні архівні установи керуються Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. [27]. Даний Закон регулює питання реалізації громадянами наданого їм Конституцією України права звертатися до органів державної влади з різноманітних питань; визначає порядок розгляду звернень громадян; встановлює терміни виконання звернень тощо. В архівній галузі право доступу громадян до інформації документів НАФ у межах даного Закону реалізується наданням архівних довідок, витягів чи копій документів, які дозволяють захистити їхні права та законні інтереси. Досить часто працівники архівів, які ведуть роботу зі зверненнями громадян, стикаються з безпідставним посиленням заявників на Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. [24]. Слід зазначити, що даний Закон не стосується звернень громадян до архівної установи щодо отримання ними інформації за документами НАФ. Його положення поширюються на інформацію, яка була отримана чи створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством (у даному випадку, Укрдержархів як центральний орган виконавчої влади та архівні установи, що входять до сфери його повноважень). До того ж, у статті 2 даного Закону чітко визначено, що він «не поширюється на відносини у сфері звернень громадян».

Окремо слід відзначити Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (назва Закону в редакції від 13 березня 2018 р.) [34]. Історія даного Закону розпочалась ще до відновлення незалежності нашої держави — Верховна Рада УРСР 17 квітня 1991 р. прийняла Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» [33]. 24 грудня 1993 р. Верховна Рада України прийняла постанову «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» [35]. Стаття 15 даної постанови унормувала роботу архівів щодо видавання громадянам архівних довідок соціально-правового

характеру та забезпечення можливості репресованим чи їхнім родичам знайомитися з документами архівних справ. Ця стаття була виключена в 2015 р., а сама постанова втратила чинність у 2018 р.

Зазначені нормативно-правові акти стосуються архівних установ, що зберігають документи періоду ХХ століття, серед яких, як приклад, можемо назвати кримінальні справи громадян, репресованих органами ДПУ-НКВС-КДБ у 1920–1950-ті роки. Як показує практика, основними користувачами документів з архівних кримінальних справ упродовж багатьох років, починаючи з 1991 р., були родичі репресованих. Однак, крім родичів значний інтерес до цих документів виявляли науковці, представники ЗМІ та громадськості й вони, враховуючи особливість даного масиву документів, потребували вільного доступу до них. А тому, порядок доступу до цих документів зазнав суттєвих змін: якщо спочатку для отримання дозволу ознайомитися з матеріалами архівної кримінальної справи репресованої особи необхідно було підтвердити родинний зв'язок з нею, то прийнятий 9 квітня 2015 р. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» встановив вільний доступ до таких документів [23]. До речі, в розробці даного законопроекту значну роль відіграли громадські інституції, що активно використовували міжнародний досвід.

Загалом, говорячи про доступ до документів НАФ, маємо відмітити, що кардинальні зрушення в даній сфері розпочалися після Революції Гідності. Політичні та суспільні трансформації 2014 р. позначилися серед іншого і на державній політиці національної пам'яті, а відтак зазнало змін і законодавство щодо врегулювання питань доступу до документів НАФ. Зокрема, відновлення повноважень Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої влади, з одного боку, та активізація інститутів громадянського суспільства — з іншого, сприяли розробленню і впровадженню низки законодавчих і нормативних актів, спрямованих на спрощення доступу до документів НАФ як основних джерел національної пам'яті (вже згадуваний Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»). Реагування держави на виклики часу та суспільні запити у сфері доступу до документів НАФ як складова політики національної пам'яті, спричиняє постійний процес удосконалення нормативно-правового врегулювання даного питання. І вагому роль у цьому відіграє Державна архівна служба України як центральний орган виконавчої влади.

Зокрема, в останні роки актуалізувалось питання реформування архівної галузі, головним ініціатором якого виступило керівництво Укрдержархіву [13; 14; 40]. Не минули також питання

і щодо необхідності прийняття нового архівного закону — Державна архівна служба України в 2020 р. подала до Міністерства юстиції України законопроект під назвою «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами» [37, с. 13], а в 2021 р. відбулись громадські обговорення проекту. Запропонований законопроект передбачає впровадження в правове поле нового поняття — «Національні архівні інформаційні ресурси» та наближає архівну галузь України до європейських стандартів [36].

Початок повномасштабної війни у лютому 2022 р. прискорив трансформаційні процеси в архівній системі, спонукав до оперативних рішень. Як приклад, у квітні 2022 р. до Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам, було внесено доповнення щодо відмови в доступі до документів НАФ особам, які порушують Порядок шляхом «перекручення чи фальсифікації відомостей, що містяться в документах НАФ, у тому числі під час організації та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, активної участі у таких заходах» [21]. 28 червня 2022 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про оптимізацію системи центральних державних архівів», за якою в результаті злиття із чотирьох архівів було утворено два і загальна кількість центральних державних архівів скоротилась із 9 до 7 [30].

За оцінкою Міністерства юстиції України, такий крок Укрдержархіву «всебічно обґрунтований і спрямований передусім на оптимізацію функцій держави в архівній справі, особливо в період війни» [38].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Законодавча база з регулювання доступу до документів НАФ, сформувавшись у перші роки незалежності України, не залишилась законсервованою, а, реагуючи на політичні та суспільні зміни в країні, постійно удосконалювалась. Це, в свою чергу, вимагало приведення до відповідності законів та нормативних актів, що діють у архівній галузі. До законотворчого процесу залучалися юристи, державні службовці, архівісти, історики, інші фахівці, у тому числі й представники інститутів громадянського суспільства. Це дозволило регулювати політику держави в архівній галузі з урахуванням її особливостей та окремих нюансів, що можуть виникати в процесі здійснення відносин у сфері доступу до інформаційних ресурсів НАФ між Укрдержархівом і архівними установами з одного боку та фізичними чи юридичними особами — з іншого. Сьогодні законодавча база забезпечує вільний доступ до документів НАФ з урахуванням прав громадян та інтересів держави. В умовах російсько-української війни важливою складовою діяльності Укрдержархіву та архівних установ у сфері державної політики національної пам'яті є не лише збереження історичної та культурної спадщини українського народу, а й розширення доступу до документів НАФ, що так чи інакше потребує удосконалення існуючої законодавчої бази та розроблення нових нормативно-правових актів у даній сфері.

Література

1. Берковський В. Г. Сутність та основні завдання політики держави в архівній сфері // Архіви України. 2012. № 5. С. 5–16.
2. Боковикова Ю. В., Гнезділо О. С. Удосконалення діяльності державних архівних установ України // Державне будівництво. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_16 (дата звернення: 10.12.2022).
3. Боряк Г., Новохатський К. Модерне архівне законодавство України // Архіви України. 2004. № 3. С. 4–10.
4. В'ятрович В. М., Кулик І. М., Лошак В. В., Шпак А. В. Право на правду. Практичний poradnik із доступу до архівів. Видання друге, доповнене // Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2016. 192 с.
5. Верховна Рада України схвалила у першому читанні проект Закону України «Про національний архівний фонд і архівні установи» // Архіви України. 1993. № 1–3. С. 4–9.
6. Власенко С. І. Забезпечення доступу до документів про репресії комуністичного тоталітарного режиму як одна із складових державної політики з відновлення національної пам'яті українського народу // Гуманітарний корпус. 2022. Випуск 46. С. 68–72.
7. Гаранін О. Я. На межі епох: до 20-річчя прийняття Закону України про Національний архівний фонд // Архіви України. 2014. № 1. С. 31–37.
8. Дідух Л., Залеток Н. Досвід українських архівів щодо використання та надання доступу до документів, що містять персональні дані // Архіви України. 2021. № 1. С. 104–114.
9. Доступ до архівних документів: законодавство і практика // Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2010. 416 с.

10. Закон України «Про національний архівний фонд і архівні установи» // Архіви України. 1993. № 4. С. 3–15.
11. Захаров Є. Деякі проблеми доступу до архівних документів // Доступ до архівних документів: законодавство і практика. Наукове видання. Харків: Права людини, 2010. С. 354–358.
12. Калакура Я.С. Архівний менеджмент в умовах демократизації та децентралізації суспільства // Архіви України. 2016. № 5–6. С. 119–135.
13. Левченко Л.Л., Попова Л.М., Хромов А.В. Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2021. № 1. С. 249–263.
14. Левченко Л.Л., Хромов А.В. Реформування архівної системи України: минуле і майбутнє (архівознавчий, історичний та правовий аспекти) // Архівістика: теорія, методика, практика: матер. Другої міжн. наук.-практ. конференції. Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2021. С. 113–120.
15. Новохатський К. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації // Архіви України. 2008. № 3–4. С. 75–83.
16. Новохатський К., Пиріг Р. Розвиток архівної справи в незалежній Україні (1991–2001 рр.): Основні напрями архівного будівництва // Нариси історії архівної справи в Україні. Київ, 2002. С. 559–574.
17. Новохатський К.Є. «Сила закону — в державному мисленні його виконавців» (Впроваджуємо в життя Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи») // Архіви України. 1994. № 1–6. С. 7–14.
18. Новохатський К.Є. Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази діяльності архівних установ // Архіви України. 2000. № 1–3. С. 3–8.
19. Право на доступ до інформації: теорія та практика / Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2008. 348 с.
20. Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2888-III (в редакції 13.03.2012) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-14#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
21. Про внесення змін до Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам: Наказ Міністерства юстиції України від 8 квітня 2022 р. № 1398/5 // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-22#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
22. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в редакції 03.03.2022) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
23. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 316-VIII (в редакції 16.12.2020) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
24. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (в редакції 27.01.2022) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
25. Про затвердження Положення про Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 р. № 415 (в редакції 20.10.1995) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
26. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду, що належать державі, територіальним громадам: Наказ Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. № 2438/5 (в редакції 08.04.2022) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
27. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (в редакції 22.05.2018) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
28. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (в редакції 02.12.2010) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
29. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII (в редакції 14.01.2020) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).
30. Про оптимізацію системи центральних державних архівів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 р. № 232 // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

31. Про передачу архівів Компартії України у підпорядкування Головному архівному управлінню при Кабінеті Міністрів України: Указ Президії Верховної Ради України від 27 серпня 1991 р. № 1441-XII // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

32. Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки: Указ Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. № 1525-XII // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

33. Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні: Закон УРСР від 17 квітня 1991 р. № 963-XII (в редакції 13.03.2018) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

34. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років: Закон України від 17 квітня 1991 р. № 962-XII (в редакції 19.09.2019) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

35. Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1993 р. № 3812-XII (в редакції 09.04.2015) // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3812-12#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

36. Проект Закону України «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами». URL: https://cn.archives.gov.ua/inform_public/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83%20%D0%9D%D0%90%D0%86%D0%A0.pdf (дата звернення: 10.12.2022).

37. Публічний звіт Голови Державної архівної служби України Анатолія Хромова про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 році та пріоритети Укрдержархіву на 2021 рік // Архіви України. 2021. № 1. С. 12–80.

38. Уряд оптимізував систему центральних державних архівів // Сайт Міністерства юстиції України. 30 червня 2022 р. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uryad-optimizuvav-sistemu-tsentralnih-derjavnih-arhiviv> (дата звернення: 10.12.2022).

39. Усенко І. Проблеми законодавчого забезпечення і практики доступу до архівних документів // Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2010. С. 334–347.

40. Хромов А. Оптимізація системи центральних державних архівів України в умовах війни // Архіви України. 2022. № 1. С. 103–114.

References

1. Berkovskiy V. H. (2012). Sutnist ta osnovni завдання polityky derzhavy v arkhivni sferi. *Arkhivy Ukrainy*, 5, 5–16 [in Ukrainian].
2. Bokovykova Yu. V., Hnezdilo O. S. (2013). Udoshkonalennia diialnosti derzhavnykh arkhivnykh ustanov Ukrainy. *Derzhavne budivnytstvo*, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_16 (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
3. Boriak H., Novokhatskyi K. (2004). Moderne arkhivne zakonodavstvo Ukrainy. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 4–10 [in Ukrainian].
4. Viatrovych V. M., Kulyk I. M., Loshak V. V., Shpak A. V. (Ed.) (2016). Pravo na pravdu. Praktychnyi poradyk iz dostupu do arkhiviv. Vydannia druhe, dopovnene // Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu. Lviv: Chasopys, 192 s. [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada Ukrainy skhvalyla u pershomu chytanni proekt Zakonu Ukrainy «Pro natsionalnyi arkhivnyi fond i arkhivni ustanovy». *Arkhivy Ukrainy*, 1993, 1–3, 4–9 [in Ukrainian].
6. Vlasenko S. I. (2022). Zabezpechennia dostupu do dokumentiv pro represii komunistychnoho totalitarnoho rezhymu yak odna iz skladovykh derzhavnoi polityky z vidnovlennia natsionalnoi pamiaty ukrainskoho narodu. *Humanitarnyi korpus*, Vypusk 46, 68–72 [in Ukrainian].
7. Haranin O. Ya. (2014). Na mezhi epokh: do 20-richchia pryiniattia Zakonu Ukrainy pro Natsionalnyi arkhivnyi fond. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 31–37 [in Ukrainian].
8. Didukh L., Zaliatok N. (2021). Dosvid ukrainskykh arkhiviv shchodo vykorystannia ta nadannia dostupu do dokumentiv, shcho mistiat personalni dani. *Arkhivy Ukrainy*, 1, 104–114 [in Ukrainian].
9. Dostup do arkhivnykh dokumentiv: zakonodavstvo i praktyka // Kharkivska pravozakhysna hrupa. Kharkiv: Prava liudyny, 2010. 416 s. [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnyi arkhivnyi fond i arkhivni ustanovy». *Arkhivy Ukrainy*, 1993, 4, 3–15. [in Ukrainian].
11. Zakharov Ye. (2010). Deiaki problemy dostupu do arkhivnykh dokumentiv. Dostup do arkhivnykh dokumentiv: zakonodavstvo i praktyka. Naukove vydannia. Kharkiv: Prava liudyny, 354–358. [in Ukrainian].

12. Kalakura Ya. S. (2016). Arkhivnyi menedzhment v umovakh demokratyzatsii ta detsentralizatsii suspilstva. Arkhivy Ukrainy, 5–6, 119–135 [in Ukrainian].
13. Levchenko L. L., Popova L. M., Khromov A. V. (Ed.) (2021). Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: pravovi zasady reformuvannia arkhivnoi spravy. Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka, 1, 249–263 [in Ukrainian].
14. Levchenko L. L., Khromov A. V. (2021). Reformuvannia arkhivnoi systemy Ukrainy: mynule i maibutnie (arkhivnozhavchy, istorychnyi ta pravovyi aspekty). Arkhivistyka: teoriia, metodyka, praktyka: mater. Druhoi mizhn. nauk.-prakt. konferentsii. Kamianets-Podilskyi: Drukarnia «Ruta», 113–120 [in Ukrainian].
15. Novokhatskyi K. (2008). Orhanizatsiia dostupu do dokumentiv Natsionalnogo arkhivnogo fondu Ukrainy ta vykorystannia arkhivnoi informatsii. Arkhivy Ukrainy, 3–4, 75–83 [in Ukrainian].
16. Novokhatskyi K., Pyrih R. (2002). Rozvytok arkhivnoi spravy v nezalezhnii Ukraini (1991–2001 rr.): Osnovni napriamy arkhivnogo budivnytstva. Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini. Kyiv, 559–574 [in Ukrainian].
17. Novokhatskyi K. Ye. (1994). «Syla zakonu — v derzhavnomu myslenni yoho vykonavtsiv» (Vprovadzhuiemo v zhyttia Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond i arkhivni ustanovy»). Arkhivy Ukrainy, 1–6, 7–14 [in Ukrainian].
18. Novokhatskyi K. Ye. (2000). Shliakhy vdoskonalennia normatyvno-pravovoi bazy diialnosti arkhivnykh ustanov. Arkhivy Ukrainy. 1–3, 3–8 [in Ukrainian].
19. Pravo na dostup do informatsii: teoriia ta praktyka // Kharkivska pravozakhysna hrupa. Kharkiv: Prava liudyny, 2008, 348 s. [in Ukrainian].
20. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond i arkhivni ustanovy»: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2001 r. № 2888-III (v redaktsii 13.03.2012). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-14#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
21. Pro vnesennia zmin do Poriadku korystuvannia dokumentamy Natsionalnogo arkhivnogo fondu, shcho nalezhat derzhavi, terytorialnym hromadam: Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 8 kvitnia 2022 r. № 1398/5. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-22#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
22. Pro derzhavnu taiemnytsiu: Zakon Ukrainy vid 21 sichnia 1994 r. № 3855-KhII (v redaktsii 03.03.2022). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
23. Pro dostup do arkhiviv represyvykh orhaniv komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv: Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 2015 r. № 316-VIII (v redaktsii 16.12.2020). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
24. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13 sichnia 2011 r. № 2939-VI (v redaktsii 27.01.2022). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
25. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Holovne arkhivne upravlinnia pry Kabineti Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lypnia 1992 r. № 415 (v redaktsii 20.10.1995). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-92-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
26. Pro zatverdzhennia Poriadku korystuvannia dokumentamy Natsionalnogo arkhivnogo fondu, shcho nalezhat derzhavi, terytorialnym hromadam: Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 19 lystopada 2013 r. № 2438/5 (v redaktsii 08.04.2022). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1983-13#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
27. Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1996 r. № 393/96-VR (v redaktsii 22.05.2018). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
28. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 r. № 2657-KhII (v redaktsii 02.12.2010). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
29. Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy: Zakon Ukrainy vid 24 hrudnia 1993 r. № 3814-KhII (v redaktsii 14.01.2020). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
30. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh derzhavnykh arkhiviv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 chervnia 2022 r. № 232. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].
31. Pro peredachu arkhiviv Kompartii Ukrainy u pidporiadkuvannia Holovnomu arkhivnomu upravlinniu pry Kabineti Ministriv Ukrainy: Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 27 serpnia 1991 r. № 1441-KhII. Verkhovna

Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

32. Properedachu arkhivnykh dokumentiv Komitetu derzhavnoi bezpeky Ukrainy do derzhavnykh arkhiviv respubliky: Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 9 veresnia 1991 r. № 1525-KhII. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

33. Pro reabilitatsiiu zhertv politychnykh represii na Ukraini: Zakon URSR vid 17 kvitnia 1991 r. № 963-KhII (v redaktsii 13.03.2018). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

34. Pro reabilitatsiiu zhertv represii komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv: Zakon Ukrainy vid 17 kvitnia 1991 r. № 962-KhII (v redaktsii 19.09.2019). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

35. Pro tлумachennia Zakonu Ukrainy «Pro reabilitatsiiu zhertv politychnykh represii v Ukraini»: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24 hrudnia 1993 r. № 3812-KhII (v redaktsii 09.04.2015). Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3812-12#Text> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

36. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro Natsionalni arkhivni informatsiini resursy, upravlinnia dokumentatsiieiu ta arkhivamy». URL: https://cn.archives.gov.ua/inform_public/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83%20%D0%9D%D0%90%D0%86%D0%A0.pdf (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

37. Publichnyi zvit Holovy Derzhavnoi arkhivnoi sluzhby Ukrainy Anatoliia Khromova pro robotu Ukrderzharkhivu, arkhivnykh ustanov i spetsialnykh ustanov strakhovoho fondu dokumentatsii u 2020 rotsi ta priorityety Ukrderzharkhivu na 2021 rik. Arkhivy Ukrainy, 2021, 1, 12–80 [in Ukrainian].

38. Uriad optymizuvav systemu tsentralnykh derzhavnykh arkhiviv // Sait Ministerstva yustytzii Ukrainy. 30 chervnia 2022 r. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uryad-optimizuvav-sistemu-tsentralnih-derjavnih-arhiviv> (data zvernennia: 10.12.2022) [in Ukrainian].

39. Usenko I. (2010). Problemy zakonodavchoho zabezpechennia i praktyky dostupu do arkhivnykh dokumentiv. Dostup do arkhivnykh dokumentiv: zakonodavstvo i praktyka // Kharkivska pravozakhysna hrupa. Kharkiv: Prava liudyny, 334–347 [in Ukrainian].

40. Khromov A. (2022). Optyimizatsiia systemy tsentralnykh derzhavnykh arkhiviv Ukrainy v umovakh viiny. Arkhivy Ukrainy, 1, 103–114 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.12.2022

УДК 37.091.12:005.963

Тоточенко Тетяна Володимирівна

старший викладач

*Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»*

Totochenko Tetiana

Senior Lecturer

Communal Institution of Higher Education

«Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council

ORCID: 0000-0003-2238-8635

Рибкіна Світлана Олексіївна

PhD зі спеціальності Публічне управління та адміністрування,

доцент кафедри публічного управління та права

*Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»*

Rybkina Svitlana

PhD in Public Administration,

Associate Professor of the department of public management and law

Communal Institution of Higher Education

«Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council

ORCID: 0000-0002-1063-6462

DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8-8477

УПРАВЛІННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

MANAGEMENT OF REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS IN UKRAINE

Анотація. Реформування системи освіти України згідно з концепцією якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», потреби суспільства у наданні якісних освітніх послуг висувають певні вимоги до професійного рівня педагогічних працівників. Педагогічні працівники – це рушійна сила реформи, тому особлива увага приділяється системі підвищення кваліфікації, яка є складовою освіти дорослих. Система підвищення кваліфікації має сприяти безперервному професійному та особистісному розвитку педагогів, формуванню власної траєкторії професійного розвитку та мати випереджувальний характер. В статті проведено аналіз нормативно-правових актів, що регулюють підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні. Згідно з Законом України «Про освіту» педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати власний професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність. Безперервний професійний розвиток є однією з трудових функцій педагога, визначених професійними стандартами. Крім того, атестація педагогічних працівників неможлива без проходження підвищення кваліфікації. Затвердження порядку підвищення кваліфікації дозволяє визначити види, форми, обсяг та періодичність підвищення кваліфікації, процедуру визнання результатів підвищення кваліфікації, а також дає можливість педагогам самостійно обирати форми навчання, освітні програми та суб'єктів підвищення кваліфікації. Оплата підвищення кваліфікації працівників гарантується державою. Потреби регіонів у підвищення кваліфікації педагогічних працівників забезпечують комунальних закладів післядипломної освіти, які фінансуються за рахунок відповідних бюджетів. Крім того, законодавством передбачена можливість залучення інших джерел фінансування, наприклад, коштів державного бюджету, власних надходжень закладів освіти. Суттєві зміни у законодавстві, що відбулися протягом останніх років, створили сприятливі умови для безперерв-

ного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників в Україні. Водночас, аналіз механізму планування підвищення кваліфікації закладами освіти показав необхідність внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації з метою його уточнення, а також необхідність оновлення положення про атестацію педагогічних працівників.

Ключові слова: освіта дорослих, безперервний професійний розвиток, професійні компетентності, післядипломна освіта, суб'єкт підвищення кваліфікації, регіональне замовлення.

Summary. Reforming the education system of Ukraine in accordance with the concept of high-quality, modern and affordable general secondary education «New Ukrainian School», the needs of society to provide quality educational services impose certain requirements on the professional level of teaching staff. Pedagogical workers are the driving force of the reform, therefore special attention is paid to the system of professional development, which is a component of adult education. The system of professional development should contribute to the continuous professional and personal development of teachers, the formation of their own trajectory of professional development, be advanced. The article analyzes the normative legal acts regulating the professional development of pedagogical workers in Ukraine. According to the Law of Ukraine «On Education», teaching staff are obliged to constantly raise their own professional and general cultural level and pedagogical skills. Continuous professional development is one of the labour functions of a teacher, determined by professional standards. In addition, certification of teaching staff is impossible without advanced training. The approval of the order of professional development allows to determine the types, forms, volume and periodicity of professional development, the procedure for recognizing the results of professional development, and also gives teachers the opportunity to independently choose the forms of education, educational programs and subjects of professional development. Payment for professional development of employees is guaranteed by the state. Municipal institutions of postgraduate education, financed from the relevant budgets, meet the needs of the regions to improve the skills of pedagogical personnel. In addition, the legislation provides for the possibility of attracting other sources of financing, such as the state budget, own income of educational institutions. Significant changes in legislation that have occurred in recent years have created favourable conditions for continuous professional and personal development of pedagogical personnel in Ukraine. At the same time, the analysis of the mechanism of planning advanced training by educational institutions showed the need to make changes to the Procedure for advanced training in order to clarify it, as well as the need to update the provision on the certification of teaching staff.

Key words: adult education, continuous professional development, professional competences, postgraduate education, subject of professional development, regional order.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України згідно з концепцією якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», інтеграція в міжнародний освітній простір суттєво впливають на функціонування закладів освіти та висувають нові вимоги до якості освітніх послуг. Педагогічні працівники, які беруть участь в організації та наданні освітніх послуг, мають бути готовими вчасно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, а також постійно підвищувати власний професійний рівень та педагогічну майстерність.

Безперервний професійний розвиток визначено професійними стандартами як трудова функція педагога. Разом з тим підвищення кваліфікації є обов'язковою умовою атестації педагогічних працівників, за результатами якої встановлюються кваліфікаційні категорії та присвоюються педагогічні звання.

Професіоналізм є динамічною характеристикою педагогічних працівників, яка змінюється протягом його життя та професійної кар'єри і включає не лише результати освіти, а й отримання практичних управлінських навичок та розвиток особистісних здатностей до обраного виду професійної діяльності. Роль системи вищої професійної освіти полягає у формуванні того аспекту управлінського професіоналізму педагогічних працівників, який

пов'язаний зі становленням базової професійної компетентності педагога.

Система підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні протягом останніх років зазнала суттєвих змін. Насамперед прийнята низка нормативно-правових актів, що визначають процедуру, види, форми, умови, механізми фінансування, а також права та обов'язки педагогів щодо підвищення кваліфікації. При цьому окремі аспекти нормативно-правового забезпечення функціонування системи підвищення кваліфікації потребують додаткового дослідження з урахуванням їхнього практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників, в тому числі післядипломної педагогічної освіти, розглядали такі науковці як В. Олійник, О. Яковенко, С. Крисюк, Н. Вапнярчук та інші, наголошуючи на ролі держави в управлінні післядипломною освітою та системою підвищення кваліфікації. Особливу увагу фахівці приділяли якості освітніх послуг з підвищення кваліфікації, зазначаючи необхідність впровадження нових підходів до надання цих послуг та врахування вимог суспільства до професійного рівня педагогів.

Мета статті полягає в аналізі нормативно-правових документів, які сьогодні регулюють питання

підвищення кваліфікації педагогічних працівників в Україні, виявленні недоліків законодавства та пошуку напрямів його вдосконалення з метою забезпечення функціонування системи підвищення кваліфікації, яка сприяє безперервному професійному та особистісному розвитку педагога.

Виклад основного матеріалу. Одним з показників розвитку системи освіти в країні можна вважати рівень її нормативно-правового забезпечення. Разом з тим, динамічні зміни в суспільстві призводять до постійного оновлення та удосконалення раніше прийнятих нормативно-правових документів, відповідно до яких реалізується державна політика в галузі освіти.

Реформування системи освіти в Україні, затвердження стандартів освіти «Нової української школи» обумовлює нові підходи до процесу навчання: від накопичення знань до здобуття ключових компетентностей та наскрізних вмій. Безумовно, ключовим елементом освітньої реформи «Нова українська школа», її рушійною силою є педагогічні працівники. Якість освітніх послуг, що надаються закладами освіти різних рівнів, безпосередньо пов'язана з безперервним професійним та особистісним вдосконаленням педагогічного персоналу. На жаль, на даний час існує дисбаланс між вимогами суспільства до кваліфікації педагогів та існуючою системою підготовки педагогічних кадрів. Тому одним з пріоритетних завдань держави в галузі освіти є впровадження оновленої системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Сучасна система підвищення кваліфікації має сприяти безперервному професійному та особистісному розвитку педагогів, формуванню власної траєкторії професійного розвитку, готовності до впровадження новітніх освітніх технологій, а головне, мати випереджувальний характер. В свою чергу, функціонування такої системи вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення.

Н. Вапнярчук зазначає такі недоліки нормативно-правового регулювання підвищення кваліфікації в Україні як величезна кількість змін і доповнень до законодавчих актів; відсутність чітких механізмів реалізації; відсутність цілісної державної програми розвитку нормативно-правового забезпечення та пріоритетності у прийнятті відповідних актів [1, с. 211].

В. Олійник визначає державу «основним суб'єктом забезпечення управління системою післядипломної освіти» [2, с. 11]. Дійсно, Конституцією України [3] гарантовано забезпечення державою розвитку післядипломної освіти в Україні, водночас, Законом України «Про освіту» [6] органам місцевого самоврядування надані повноваження щодо утворення комунальних закладів післядипломної освіти, які забезпечують потреби у підвищення кваліфікації педагогічних

працівників конкретного регіону. На наш погляд територіальна організація системи післядипломної педагогічної освіти дозволяє врахувати потреби регіону та конкретних споживачів освітніх послуг [12, с. 190].

Заслуговує на увагу думка О. Яковенко про те, що правове регулювання освіти має працювати на випередження освітянських потреб [13, с. 179]. Курс на випередження є запорукою ефективного функціонування системи.

Важливим кроком у реформуванні системи освіти в Україні, підґрунтям для реалізації якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» можна вважати прийняття у 2017 році Закону України «Про освіту» (далі — Закон № 2145) [6]. З прийняттям цього закону з'являється поняття «освіта дорослих» та фундаментально новий підхід до професійного розвитку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Безперервний професійний розвиток, післядипломна освіта, а також курси перепідготовки та підвищення кваліфікації визначено складниками освіти дорослих, яка спрямована «на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки».

Варто звернути увагу на деякі суперечності в статті 18 Закону № 2145, оскільки післядипломна освіта та курси підвищення кваліфікації визначені як окремі складові освіти дорослих, водночас, післядипломна освіта включає спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування. Необхідно зазначити, що післядипломна освіта передбачає здобуття другої (наступної) вищої освіти за іншою спеціальністю на основі здобутої вищої освіти та практичного досвіду [5].

Протягом 2020–2021 рр. були прийняті професійні стандарти керівника закладу загальної середньої освіти (далі — ЗЗСО) [9], вчителя ЗЗСО та вчителя початкових класів ЗЗСО [7], вихователя закладу дошкільної освіти [8]. Стандарти **визначили** посадові обов'язки педагогічних працівників, вимоги до їхніх загальних (наскрізних) та професійних компетентностей, окреслили критерії для оцінки професійного рівня на основі компетентностей, створили умови для професійного розвитку педагога та визначення реальних потреб в організації підвищення кваліфікації. Головною метою професійних стандартів є систематизація трудових обов'язків працівників та окреслення орієнтирів професійного розвитку. Стандарти мають бути базовими документами під час складання освітніх програм підвищення кваліфікації.

Слід зазначити, що в професійних стандартах безперервний професійний розвиток визначений однією з трудових функцій педагога. Безперервний професійний розвиток як процес

вдосконалення професійних компетентностей триває впродовж усього періоду професійної діяльності та дозволяє підтримувати або покращувати її стандарти. Педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати власний професійний рівень та педагогічну майстерність, бути відкритими до нових технологій, об'єктивно оцінювати свої професійні компетентності та самостійно планувати власний професійний та особистісний розвиток. Найбільш поширеною та ефективною формою професійного розвитку педагогічних працівників є підвищення кваліфікації, що відбувається в межах професійної діяльності або галузі знань.

Важливою характеристикою системи професійного розвитку педагогічних працівників освіти є єдність принципу безперервності навчання з принципом випереджувального характеру навчання. Враховуючи значущість наявності кваліфікованих фахівців у системі освіти в Україні, навчальний процес педагогів у системі професійної освіти має ґрунтуватися на найбільш сучасних підходах, формах та методах. Потрібно при цьому враховувати динамізм розвитку як об'єкта управління, тобто суспільства та його окремих складових, так і наукових уявлень про цей об'єкт, тобто постійну зміну концептуальних поглядів та практичних моделей з точки зору педагогічної освіти.

Провідна роль у процесі професіоналізації кадрів педагогічних працівників належить вищим навчальним закладам, що безпосередньо готують спеціаліста. Вищі навчальні заклади формують цілісний освітній простір, у якому відбувається становлення та розвиток педагога як професіонала. Саме у цьому просторі відбуваються основні складові процесу професіоналізації — підготовка, перепідготовка, спеціалізація та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [11].

На виконання частини шостої статті 59 Закону України «Про освіту» в 2019 році було розроблено та затверджено порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників (далі — Порядок № 800) [4]. Цей Порядок визначає види, форми, обсяг (за накопичувальною системою), періодичність підвищення кваліфікації, а також процедуру визнання результатів підвищення кваліфікації. Порядок № 800 дозволяє забезпечити гнучкість та мобільність системи підвищення кваліфікації, яка повинна вчасно реагувати на потреби споживачів освітніх послуг, зокрема, напрямів та змісту програм підвищення кваліфікації, їхньої тривалості, форм, методів та місця організації навчання, в тому числі з урахуванням конкретних регіональних особливостей. Видами підвищення кваліфікації є навчання за окремими освітніми програмами, участь у семінарах, тренінгах, практикумах, вебінарах, майстер-класах тощо, педагоги можуть обрати інституційну або дуальну форму, підвищувати кваліфікацію на робочому місці

(на виробництві) або їх поєднувати. Відкритість і доступність інформації щодо програм підвищення кваліфікації забезпечується шляхом їх обов'язкового оприлюднення на веб-сайтах суб'єктів підвищення кваліфікації.

Суттєвих змін набула періодичність підвищення кваліфікації. Так, педагогічні працівники ЗЗСО та фахової передвищої освіти щороку підвищують свою кваліфікацію, педагогічні працівники закладів дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, педагогічні працівники закладів вищої освіти — не рідше одного разу на п'ять років.

Законом № 2145 та Порядком № 800 вперше передбачена можливість вибору педагогічними працівниками закладів освіти або інших суб'єктів освітньої діяльності, в яких підвищувати свій професійний рівень. Слід зазначити, що до 2017 року здобуття післядипломної освіти, зокрема, підвищення кваліфікації відповідно до законодавства відбувалось виключно в академіях, інститутах післядипломної освіти, професійно-технічних навчальних закладах, відповідних структурних підрозділах закладів вищої освіти та наукових установ. Під час вибору суб'єкта надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічним працівникам необхідно врахувати, що результати підвищення кваліфікації в закладах освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або працюють за акредитованою освітньою програмою не вимагають окремого підтвердження, водночас результати підвищення кваліфікації у інших суб'єктів освітньої діяльності, фізичних та юридичних осіб визнаються тільки за рішенням педагогічної ради.

Питання, яке потребує особливої уваги, це фінансування підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Оплата підвищення кваліфікації працівників гарантується державою [6]. Законодавством визначені додаткові джерела фінансування. Фінансування підвищення кваліфікації може здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету (шляхом надання цільових субвенцій місцевим бюджетам), місцевих бюджетів, а також коштів фізичних (юридичних) осіб та інших джерел, не заборонені законодавством [4]. Оплата послуг з підвищення кваліфікації в обсягах, встановлених законодавством для окремих категорій педагогічних працівників, проводиться на підставі укладених договорів між закладом освіти та суб'єктом підвищення кваліфікації, з державного, місцевого бюджетів, а також за рахунок інших коштів, передбачених у кошторисах закладів освіти. Крім того, передбачена можливість самофінансування у випадку, якщо педагог проходить підвищення кваліфікації поза межами плану.

Отже, фінансування державою освітніх послуг з підвищення кваліфікації безпосередньо

пов'язано з процесом планування. Планування підвищення кваліфікації є основним етапом у визначенні обсягу ресурсів засновників на забезпечення фінансування підвищення кваліфікації педагогів регіону. Порядком № 800 окреслено два етапи планування підвищення кваліфікації закладами освіти: перспективне та поточне. На першому етапі педагогічною радою затверджується орієнтовний план підвищення кваліфікації з зазначенням кількості педагогічних працівників, напрямів підготовки та орієнтовного переліку суб'єктів підвищення кваліфікації. План складається з урахуванням пропозицій педагогічних працівників та підлягає обов'язковому оприлюдненню. На підставі орієнтовних планів закладів освіти засновниками щороку формуються відповідні регіональні замовлення, а комунальні заклади освіти отримують кошти з обласних бюджетів на забезпечення потреб з підвищення кваліфікації педагогічних працівників регіону. Важливо зазначити, що законодавством не визначені терміни складання закладами освіти орієнтовних планів підвищення кваліфікації педагогічних працівників внаслідок цього під час формування обласних бюджетів на наступний фінансовий рік відсутні актуальні дані щодо кількості педагогів, які будуть проходити підвищення кваліфікації.

Після затвердження кошторису закладу освіти відбувається поточне планування. Уповноважена особа оприлюднює обсяг коштів, передбачених на підвищення кваліфікації, а педагогічні працівники подають пропозиції щодо напрямку, обсягу, форми, суб'єкта підвищення кваліфікації, вартості підвищення кваліфікації або безоплатний характер надання послуг.

Підвищення кваліфікації є обов'язковою умовою атестації педагогічних працівників. Відповідно до Типового положення атестація — це система комплексного оцінювання педагогічної діяльності, за результатами якої визначаються відповідність займаній посаді, рівень кваліфікації, присвоюється кваліфікаційна категорія, педагогічне звання [10]. Типове положення не відповідає чинному законодавству та вимагає термінового оновлення з урахуванням положень Закону України «Про освіту», вимог порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також професійних стандартів. Міністерством освіти і науки України

було розроблено нове Положення про атестацію педагогічних працівників та надано для громадського обговорення. На даний час оновлене положення про атестацію не затверджено.

У відповідності з наявним світовим досвідом, увагу потрібно концентрувати на створенні комплексної системи виокремлення базових ресурсів розвитку людського потенціалу у відповідності з особистісними здібностями як унікального процесу саморозвитку в освітньому просторі педагога. Крім цього педагогічна діяльність, має сконцентруватися на створенні мотивації до професійного зростання, формування модельного образу ефективного професіонала.

Зарубіжний досвід підштовхує до розуміння співпраці освітніх установ та органів державної влади в якості вирішального механізму оптимізації педагогічної діяльності [11].

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок про створення державою сприятливих умов для безперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників закладів освіти в Україні, впровадження оновленої системи підвищення кваліфікації з урахуванням сучасних вимог до професійної діяльності педагога.

Затвердження Порядку № 800 дозволили врегулювати на законодавчому рівні діяльність з підвищення кваліфікації на основі компетентнісного підходу. Педагогічні працівники отримали нові можливості: вільний вибір форм, видів, освітніх програм та суб'єктів освітньої діяльності, що надають послуги з підвищення кваліфікації; роботодавці — алгоритми планування підвищення кваліфікації та процедури визнання їх результатів. В свою чергу, професійні стандарти чітко визначили загальні та професійні компетентності, якими має володіти сучасний педагог, критерії оцінки його професійної діяльності, а також дають педагогу можливість самостійно формувати траєкторію подальшого професійного розвитку.

Водночас існують певні питання практичного застосування окремих положень та норм законодавства, наприклад, формування регіонального замовлення, уточнення механізму вибору суб'єктів підвищення кваліфікації, оновлення положення про атестацію педагогічних працівників з урахуванням змін у законодавстві.

Література

1. Вапнярчук Н. М. Післядипломна освіта в Україні: актуальні проблеми сьогодення. Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах: зб. наук. пр. Харків, 2015. С. 208–214.
2. Олійник В. В. Теоретико-методологічні засади державного управління післядипломною освітою в контексті євроінтеграції: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волин. обл. друк.». 2016. 500 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР зі змінами. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4337> (дата звернення: 14.07.2022).
4. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2022).
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 20.07.2022).
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.07.2022).
7. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства економіки, економіки та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 18.07.2022).
8. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»: Наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 № 755-21. Міністерство економіки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npr/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 18.07.2022).
9. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства економіки України від 17.09.2021 № 568-21. Міністерство економіки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 18.07.2022).
10. Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.10.2010 № 930. Міністерства освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text> (дата звернення: 20.07.2022).
11. Рибкіна С. О. Механізми публічного регулювання підготовки кадрів в системі вищої освіти України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». — Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро, 2022. URL: <http://nncv.nuczu.edu.ua/images/tormenu/science/specrada/707.27/disRybkina.pdf>
12. Тоточенко Т. В. Вдосконалення механізмів фінансування післядипломної освіти. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 188–192.
13. Яковенко О. І. Нормативно-правове регулювання підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗВО: компетентнісний підхід. Теорія та методика професійної освіти. 2020. Вип. 30. Том 1. С. 179–182.

References

1. Vapnyarchuk N. M. Pislyadyplomna osvita v Ukrayini: aktual'ni problemy s'ohodennya. Adaptatsiya do prava ES rehulyuvannya ekonomiky Ukrayiny v suchasnykh umovakh: zb. nauk. pr. Kharkiv, 2015. P. 208–214.
2. Oliynyk V. V. Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho upravlinnya pislyadyplomnoyu osvitoyu v konteksti yevrointehratsiyi: monohrafiya. Luts'k: PrAT «Volyn. obl. druk.». 2016. 500 p.
3. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR zi zminamy. Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4337> (data zvernennya: 14.07.2022).
4. Poryadok pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh i nauково-pedahohichnykh pratsivnykiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21.08.2019 № 800. Kabinet Ministriv Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennya: 12.07.2022).
5. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 № 1556-VII. Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennya: 20.07.2022).
6. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennya: 14.07.2022).
7. Pro zatverdzhennya profesijnogo standartu za profesiyamy «Vchytel' pochatkovykh klasiv zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity», «Vchytel' zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity», «Vchytel' z pochatkovoyi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)»: Nakaz Ministerstva ekonomiky, ekonomiky ta sil's'koho hospodarstva Ukrayiny vid 23.12.2020 № 2736. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil's'koho hospodarstva Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (data zvernennya: 18.07.2022).

8. Pro zatverdzhennya profesiynoho standartu «Vykhovatel' zakladu doshkil'noyi osvity»: Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 19.10.2021 № 755-21. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (data zvernennya: 18.07.2022).

9. Pro zatverdzhennya profesiynoho standartu «Kerivnyk (dyrektor) zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity»: Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 17.09.2021 № 568-21. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (data zvernennya: 18.07.2022).

10. Pro zatverdzhennya Tipovoho polozhennya pro atestatsiyu pedahohichnykh pratsivnykiv: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.10.2010 № 930. Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1255-10#Text> (data zvernennya: 20.07.2022).

11. Rybkina S.O. Mekhanizmy publichnoho rehulyuvannya pidhotovky kadriv v systemi vyshchoyi osvity Ukrainy. Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya doktora filosofiyi za spetsial'nistyu 281 «Publichne upravlinnya ta administruvannya». — Dniprovs'kyi derzhavnyi ahrarno-ekonomichnyy universytet, Dnipro, 2022. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/specrada/707.27/disRybkina.pdf>

12. Totochenko T.V. Vdoskonalennya mekhanizmiv finansuvannya pisyadyplomnoyi osvity. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Derzhavne upravlinnya. 2020. Tom 31(70). № 3. P. 188–192.

13. Yakovenko O.I. Normatyvno-pravove rehulyuvannya pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv ZVO: kompetentnisnyy pidkhid. Teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity. 2020. Vyp. 30. Tom 1. P. 179–182.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2022

УДК 378:35.072

Кравченко Олена Іванівна

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри публічної служби та
управління навчальними й соціальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Kravchenko Olena

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Public Service and
Management of Educational and Social Institutions
Luhansk Taras Shevchenko National University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8-8481

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ІЗ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF INTERACTION OF LOCAL GOVERNMENT BODIES WITH HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Анотація. Актуальність дослідження проблеми розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти зумовлено оновленням системи поглядів на можливості наближення влади до громадян. Доведено, що розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти базується на використанні органами місцевого самоврядування інтелектуального потенціалу університетів на взаємовигідних умовах. Важливим аспектом розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти є готовність місцевої влади співпрацювати з університетами різного профілю. Запропоновано використання позитивного досвіду країни Європи та США щодо інтеграції університетів в управління розвитком області, регіону, країни. До показників розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з університетами віднесено: використання інтелектуального потенціалу університетів в управлінні соціально-економічним розвитком територій; підписання угод органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти про співробітництво на взаємовигідних умовах; підвищення професійного рівня посадових осіб в закладах вищої освіти (підготовка та підвищення кваліфікації). Визначено напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти: упровадження різних форм взаємодії органів місцевого самоврядування та закладами вищої освіти задля використання інтелектуального потенціалу університетів в діяльності органів місцевого самоврядування; визначення показників ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у взаємодії із закладами вищої освіти; виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо; підвищення фахової компетентності посадових осіб органів місцевого самоврядування (шляхом здійснення підготовки, підвищення кваліфікації в межах відповідного університету).

Ключові слова: розвиток, взаємодія, органи місцевого самоврядування, заклади вищої освіти, громадськість.

Summary. The relevance of the study of the problem of the development of interaction between local self-government bodies and institutions of higher education is due to the renewal of the system of views on the possibilities of bringing the authorities closer to citizens. The author proved the development of interaction between local self-government bodies and institutions of higher education is based on the use by local self-government bodies of the intellectual potential of universities on mutually beneficial terms. An important aspect of the development of cooperation between local self-government bodies and institutions of higher education is the willingness of local authorities to cooperate with universities of various profiles. It is proposed to use

the positive experience of European countries and the USA regarding the integration of universities in managing the development of the region, region, and country. Indicators of the development of cooperation between local self-government bodies and universities include: use of the intellectual potential of universities in managing the socio-economic development of territories; signing agreements of local self-government bodies with institutions of higher education of cooperation on mutually beneficial terms; raising the professional level of officials in institutions of higher education (training and advanced training). The author identified directions for the development of interaction between local self-government bodies and institutions of higher education: implementation of various forms of interaction between local self-government bodies and institutions of higher education in order to use the intellectual potential of universities in the activities of local self-government bodies; determination of performance indicators of local self-government bodies in interaction with institutions of higher education; realization of joint projects of informational, analytical and research, charitable and social direction, etc; increasing the professional competence of officials of local self-government bodies (through training, advanced training within the relevant university).

Key words: development, interaction, local self-government bodies, institutions of higher education, public.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження викликана необхідністю підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування внаслідок встановлення партнерських відносин з університетами, які розташовані на певній території, використовуючи їхній інтелектуальний потенціал. Розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти потребує ретельного вивчення, оскільки така взаємодія дозволяє забезпечити співпрацю на взаємовигідних умовах. В умовах євроінтеграційного вектору розвитку країни постає необхідність запозичення провідного зарубіжного досвіду підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування шляхом використання значного потенціалу закладів вищої освіти. У свою чергу розвиток взаємодії закладів вищої освіти з органами місцевого самоврядування забезпечуватиме вплив стейкхолдерів на удосконалення освітніх програм, посилення значущості університету в регіоні як осередка освіти, науки і культури. У зв'язку з цим актуалізується необхідність здійснення дослідження щодо напрямів розвитку органів місцевого самоврядування з університетами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Чимало наукових праць присвячено розв'язанню проблеми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. Л. Антонова, М. Бондаренко, Т. Бутирська, С. Лізаковська, Н. Морозова, Ю. Сурмін, А. Михненко, Т. Крушельницька, І. Колосовська, В. Юрах досліджували питання взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Проблему взаємодії університету з органами публічної влади висвітлено у працях Н. Васиньової, Є. Хрикова.

Незважаючи на наявність проведених досліджень, певні аспекти залишаються маловивченими. Відсутні дослідження, зосереджені на процесах, за допомогою яких органи місцевого

самоврядування можуть підвищувати ефективність своєї діяльності за рахунок використання інтелектуального потенціалу університетів, відсутні визначення меж взаємодії органів місцевого самоврядування з університетами. А отже, напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти залишаються поза увагою сучасних науковців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення напрямів розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблему взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти ми розглядаємо в межах взаємодії місцевої влади з громадськістю. На нашу думку, розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти сприяє покращенню умов життя мешканців громади, удосконаленню управлінської системи в органах місцевого самоврядування, підвищенню обізнаності населення громад у різних сферах життєдіяльності.

М. Дяченко, О. Коваленко зазначають, що успішна ефективна взаємодія органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю є важливою складовою вирішення актуальних питань місцевої політики та соціально-економічного розвитку регіону [1].

О. Знаткова встановила, що «довіра громадян до влади відображає узгодженість інтересів професійної групи з інтересами суспільства та здатність влади презентувати й реалізувати потреби і цінності загалу, враховуючи при цьому інтереси окремих соціальних груп, громадян. Відносини довіри в Україні зміцнюватимуться, якщо відбуватиметься зміна цінностей і характеру взаємодії бюрократії з громадянами» [2, с. 29], при цьому «вив упередженості, нехтування інтересами громадян, неуважна та невічлива поведінка, зволікання у вирішенні питань, свавільні дії бюрократів призводять до підриву легітимності та довіри до виконавчої влади» [2].

Сутність взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти вбачаємо у можливості використання інтелектуального потенціалу університету задля підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в цілому.

Розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування із закладом вищої освіти в умовах децентралізації базується на принципах інноваційної спрямованості, відкритості, паритетності, координації, доповнюваності, диверсифікації.

Питання розвитку взаємодії між органами місцевого самоврядування та закладами вищої освіти знаходиться в площині створення інноваційної системи управління, при якій розробляються спільні цілі та здійснюється їх реалізація. До таких цілей може бути віднесено покращення якості життя мешканців громади, соціально-економічний розвиток територій, розбудова міста тощо. Концепція розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладом вищої освіти визначає особливості вивчення соціальних і культурних потреб мешканців громади, що уможливується здійснити спільно з університетом. У цьому сенсі взаємодія органів місцевого самоврядування з університетами має розглядатися як наближення влади до населення, оскільки молодь (студентство) може долучатися до прийняття важливих управлінських рішень, у свою чергу, до соціально-економічного розвитку територій можуть бути залучені здобувачі вищої освіти, які здійснюватимуть необхідні наукові дослідження у необхідному напрямі під керівництвом провідних професорів університету. Розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування з університетами має враховувати позитивний досвід Європи та США у зазначеному напрямі.

Зарубіжні інноваційні університети здійснюють дисциплінарні та міждисциплінарні дослідження у сфері міжнародного та міжінституційного співробітництва, інтегровані у регіональне економічне та соціальне середовище територій, на яких вони розташовані. Здобувачі вищої освіти та викладачі зарубіжних університетів активно беруть участь в інноваційних процесах розвитку окремих населених пунктів [3].

Завдяки інтегрованості зарубіжних закладів вищої освіти в процеси управління розвитком територій уможливується підготовка активних членів громади, здатних брати участь у складних питаннях розвитку країни. В Україні особливо актуалізується здійснення досліджень в умовах розбудови країни. У закладах вищої освіти, наприклад, можуть здійснюватися дослідження стану діяльності органів місцевого самоврядування та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності їхньої діяльності, а також визначенні ролей і відповідальності сторін у виконавчому процесі.

У ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», який двічі переміщений заклад вищої освіти, активно розробляється система взаємодії закладу вищої освіти з органами місцевого самоврядування; визначаються можливі форми взаємодії університету з органами місцевого самоврядування; здійснюються наукові дослідження у сфері взаємодії університету з територіальними громадами.

Налагодження взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти має ініціюватися від закладів, оскільки університет має підтвердити готовність до співпраці. В органах місцевого самоврядування має бути моральне налаштування й готовність посадових осіб до розвитку і зміцнення взаємодії з університетами.

Здатність взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти може визначатися за такими критеріями:

- наявність стратегічних цілей щодо розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти (у свою чергу, наміри щодо розвитку взаємодії університету з місцевою владою мають бути зазначені у стратегії розвитку університету, його місії, візії);
- наявність планів роботи, нормативних документів, рішень органів місцевого самоврядування, що відображають розвиток взаємодії з університетами;
- готовність посадових осіб органів місцевого самоврядування до взаємодії із закладами вищої освіти;
- готовність викладацьких та студентських колективів до взаємодії з органами місцевого самоврядування;
- наявність розробленого концептуального та інформаційного підґрунтя взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти;
- наявність умов взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти (створення інфраструктури, персонал, обладнання, програмне забезпечення, інформаційні ресурси) для ефективної та взаємовигідної співпраці органів місцевого самоврядування з університетами різного профілю.

У зв'язку з розвитком взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти постає необхідність оцінювання ефективності такої взаємодії. До таких показників розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування з університетами відносимо: використання інтелектуального потенціалу університетів задля управління соціально-економічним розвитком територій; підписання угод органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти про співробітництво на взаємовигідних умовах; підвищення професійного рівня посадових осіб в закладах вищої освіти (підготовка та підвищення кваліфікації).

Таким чином, можемо виокремити основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти:

- упровадження різних форм взаємодії органів місцевого самоврядування та закладами вищої освіти задля використання інтелектуального потенціалу університетів в діяльності органів місцевого самоврядування;
- визначення показників ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у взаємодії із закладами вищої освіти;
- виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо;
- підвищення фахової компетентності посадових осіб органів місцевого самоврядування (шляхом здійснення підготовки, підвищення кваліфікації в межах відповідного університету).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Перспективність розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти полягає

у забезпеченні наближення влади до громадян, спрямуванні інтелектуального потенціалу університету на розв'язання актуальних проблем області (регіону, країни). Згідно мети дослідження визначено напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування із закладами вищої освіти, до яких віднесено: упровадження різних форм взаємодії органів місцевого самоврядування та закладами вищої освіти задля використання інтелектуального потенціалу університетів в діяльності органів місцевого самоврядування; визначення показників ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у взаємодії із закладами вищої освіти; виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо; підвищення фахової компетентності посадових осіб органів місцевого самоврядування (шляхом здійснення підготовки, підвищення кваліфікації в межах відповідного університету).

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробленні інституціалізації взаємодії органів місцевого самоврядування з університетами.

Література

1. Дяченко М.І., Коваленко О.Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування та органів державної влади з громадськістю регіону. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/37.pdf (дата звернення 22.12.2022).
2. Знаткова О.М. Аналіз форм залучення громадськості до прийняття управлінських рішень: правовий аспект. Теорія та практика державного управління. 2018. Вип. 3(62). С. 1–7.
3. Cendon E. Innovation, Third Mission and Lifelong Learning: Challenges for the Future. RUIAP Conference. 3 November 2022. URL: https://www.ruiap.it/wp-content/uploads/2022/12/ConvegnoNapoli2022_RUIAP_UNINA_ECendon-keynote.pdf (дата звернення 22.12.2022).

References

1. Diachenko M.I., Kovalenko O.H. Vzaiemodiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta orhaniv derzhavnoi vlady z hromadskistiu rehionu [Interaction of local self-government bodies and state authorities with the public of the region]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2018. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/37.pdf (accessed 22.12.2022). [in Ukrainian].
2. Znatkova O.M. Analiz form zaluchennia hromadskosti do pryiniattia upravlinskykh rishen: pravovyi aspekt [Analysis of forms of public involvement in management decision-making: legal aspect]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. 2018. Vyp. 3(62). S. 1–7. [in Ukrainian].
3. Cendon E. Innovation, Third Mission and Lifelong Learning: Challenges for the Future. RUIAP Conference. 3 November 2022. URL: https://www.ruiap.it/wp-content/uploads/2022/12/ConvegnoNapoli2022_RUIAP_UNINA_ECendon-keynote.pdf (accessed 22.12.2022). [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.12.2022

УДК 321.7

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Щетініна Тетяна Олексіївна

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавський державний аграрний університет*

Shchetinina Tatyana

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Public Management and Administration
Poltava State Agrarian University*

ORCID: 0000-0003-2886-0929

DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8-8497

МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ

LOCAL INITIATIVES AS A PUBLIC PARTICIPATION TOOL: LEGAL ASPECTS AND DIGITAL TRANSFORMATION

Анотація. У статті розглядаються основні питання щодо місцевих ініціатив як одного з інструментів громадської участі. Основна проблема сучасного розвитку місцевого самоврядування в Україні – це залучення до взаємодії з місцевою владою якомога ширшого кола громадськості, активізація населення до участі в управлінні територіальною громадою. Метою даного дослідження є аналіз правового регулювання та практики використання місцевих ініціатив як одного з інструментів громадської участі у взаємодії з органами місцевого самоврядування. Аналіз законодавчої бази, дозволив визначити, що правовий статус місцевих ініціатив в Україні визначено досить стисло та узагальнююче. З метою вдосконалення правової бази вже здійснювалася спроба розробки окремого закону, яку так і не було реалізовано. Основні питання процедури внесення місцевих ініціатив покладені на нормативні акти органів місцевого самоврядування.

Відзначено наявність певної тотожності між місцевими ініціативами та колективним зверненням, пропозицією, електронною петицією. Проведено порівняльний аналіз практики використання в громаді цих інструментів участі. Було використано аналітичну інформацію щодо запровадження місцевих ініціатив та електронних петицій у взаємодії громади з Львівською міською радою.

Встановлено, що значну перевагу містяни надали електронним петиціям, як більш зручному на сучасному способу донесення своєї думки до влади. За результатами дослідження було визначено вагомий вплив цифрових технологій на процес використання інструментів участі громадськості в місцевому самоврядуванні. Відзначено, що реалії сьогодення вимагають забезпечувати можливість використання інструментів участі не тільки в офлайн форматі (як це зараз визначено для місцевих ініціатив), але і в онлайн форматі. Наголошується, що використання офлайн формату для практики місцевих ініціатив значно зменшує інтерес до цього інструменту участі з боку громадськості.

Ключові слова: місцеві ініціативи, інструменти громадської участі, органи місцевого самоврядування, електронні петиції, законодавство, цифрові технології

Summary. The article examines the main issues regarding local initiatives as one of the tools of public participation. The main problem of the modern development of local self-government in Ukraine is the involvement of the widest possible circle of the public in interaction with local authorities, the activation of the population to participate in the management of the territorial community. The purpose of this study is to analyze legal regulation and the practice of using local initiatives as one of the tools of public participation in interaction with local self-government bodies. The analysis of the legislative framework made it possible to determine that the legal status of local initiatives in Ukraine is defined quite succinctly and generally. In order to improve the legal framework, an attempt was made to develop a separate law, which was never implemented. The main issues of the procedure for the introduction of local initiatives are assigned to the normative acts of local self-government bodies.

The presence of a certain identity between local initiatives and a collective appeal, proposal, and electronic petition was noted. A comparative analysis of the practice of using these participation tools in the community was conducted. Analytical information was used regarding the introduction of local initiatives and electronic petitions in the interaction of the community with the Lviv City Council.

It has been established that townspeople gave a significant preference to electronic petitions, as a more convenient modern way of conveying their opinion to the authorities. According to the results of the study, a significant impact of digital technologies on the process of using public participation tools in local self-government was determined. It was noted that the realities of today require providing the possibility of using participation tools not only in an offline format (as it is currently defined for local initiatives), but also in an online format. It is emphasized that the use of an offline format for the practice of local initiatives significantly reduces the interest in this participation tool from the public.

Key words: local initiatives, public participation tools, local self-government bodies, electronic petitions, legislation, digital technologies

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Місцеві ініціативи належать до інструментів громадської участі, що забезпечують реалізацію взаємодії влади з інститутами громадянського суспільства, демократизації країни в цілому. Місцеві ініціативи — це можливість мешканців територіальної громади самостійно подати письмову пропозицію (зокрема підготувати проект рішення) з будь-яких питань, які належать до відання місцевого самоврядування на розгляд місцевої ради, яка має прийняти відповідне рішення у межах своєї компетенції. Справедливо буде стверджувати, що поняття «місцеві ініціативи» досить часто вживаються в широкому, узагальнюючому сенсі, охоплюючи різні види активності громадян. У той же час це один з вагомих інструментів громадської участі, який вимагає згуртованості та наполегливості ініціаторів пропозиції у зборі підписів громадян, а підготовка проекту рішення для місцевої ради передбачає певний рівень компетентності у питаннях права, публічного управління. Такі фактори не сприяють поширенню цього інструменту громадської участі у практиці взаємодії влади та громади. Тому цілком логічним виглядає питання про перспективи трансформації місцевих ініціатив для їх подальшого ефективного використання як інструменту громадської участі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним та тривалим є інтерес наукової спільноти до взаємодії громадськості з органами публічного управління в цілому (Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко, А.О. Чемерис, С.А. Чукут), до загальнотеоретичної характеристики інструментів громадської участі, їх поняття та видів (А.А. Айвазян, М.Р. Холмська, А. Сунгуров, Д. Гончаров). Ряд досліджень присвячено окремим інструментам громадської участі (М. Лациба, Г. Котляревська, В. Купрій, В.М. Цимбалюк, О. Хмара), у тому числі використанню елементів електронної демократії (А. Ємельянова, В.М. Дрешпак, А.І. Семенченко). Враховуючи наявні наукові розвідки, доцільним є подальше дослідження місцевих ініціатив як інструменту громадської участі, враховуючи необхідність використання сучасних цифрових технологій.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження окремих аспектів місцевих ініціатив як інструменту громадської участі у контексті розвитку онлайн формату взаємодії місцевої влади з громадськістю.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день представники експертного середовища або пересічні громадяни з переліку інструментів громадської участі назвуть у першу чергу електронні петиції, громадські слухання, громадські ради, громадський бюджет. Що ж до місцевих ініціатив, то вони можуть взагалі не потрапити до переліку найбільш розповсюджених інструментів громадської участі. У той же час саме місцеві ініціативи, разом з місцевим референдумом та загальними зборами громадян за місцем проживання фактично були тими інструментами взаємодії влади з громадськістю, які були закладені в законодавстві від самого початку, тобто з 1997 р., коли Верховною Радою було прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування» [1]. Стаття 9 Закону встановлювала, що «члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування». Визначено, що безпосередньо порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради встановлюється представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади. Питання, яке стало предметом місцевої ініціативи, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи, а результати прийнятого рішення — оприлюдненню.

З появою нових територіальних громад та їх об'єднань у ході реформи децентралізації було актуалізовано роботу зі статутами територіальних громад. Оскільки процедури внесення місцевих ініціатив мали бути відображені у статутних документах громади, то питання про їх унормування знову було актуалізовано. Так, наприклад, у 2019 р. на сайті Міністерства розвитку громад та територій України було розміщено рекомендації щодо розробки статуту територіальної громади та пакет

супровідних документів, у тому числі і стосовно місцевих ініціатив. Зокрема, запропоновано зразок (модель) Положення про місцеві ініціативи, як додаток до статуту територіальної громади [2]. Окремо подано зразки документів, які необхідно підготувати авторам місцевої ініціативи (уповноваженому ініціативної групи): повідомлення про внесення місцевої ініціативи — проекту рішення; повідомлення про внесення місцевої ініціативи — питань до розгляду; зразок підписного листа. Наявність такого пакету документів значно полегшує роботу над підготовкою до внесення місцевої ініціативи як активним громадянам, що об'єдналися в ініціативну групу, так і посадовим особам органів місцевого самоврядування, депутатам місцевих рад, які мають розглядати звернення. Особливо це актуально для невеликих територіальних громад, які мають досить обмежені організаційні ресурси.

Для порівняння, у тому ж 2019 р. Львівська міська рада (ЛМР) підготувала буклет «Інструменти громадської участі», на сторінках якого детально пояснюється, у якій послідовності діяти, куди звертатись громадянам, щоб застосувати інструменти для взаємодії з органами місцевого самоврядування. У тому числі, детально розписано зміст шести кроків внесення місцевої ініціативи до ЛМР [3, с. 8–10], а також алгоритм подання і розгляду місцевої ініціативи у вигляді інфографіки [3, с. 11]. Інформація була підготовлена за результатами практичного використання у територіальній громаді Львова всіх інструментів громадської участі, які у буклеті описані.

Повертаючись до питання законодавчого закріплення процедури (механізму) внесення місцевої ініціативи, зауважимо, що воно потребувало подальшого удосконалення. Зокрема, на вирішення цієї проблеми було спрямовано проект закону «Про місцеві ініціативи» [4], який з'явився у 2012 р. та був відкликаний у 2014 р. Окремі розділи законопроекту встановлювали процедуру внесення місцевої ініціативи на розгляд ради (ст. 4–13), включаючи підстави для відмови у реєстрації та відкликання ініціативи, а також механізм розгляду місцевої ініціативи (ст. 14–20). Правники цілком справедливо зазначають, що цей законопроект «був чи не єдиним документом, над розробленням якого працювали фахівці і який дав визначення «місцеві ініціативи», а також запропонував основні етапи впровадження цієї форми участі громадян у місцевому самоврядуванні» [5].

Зокрема, у законопроекті запропоновано встановити термін збирання підписів не більше 30 календарних днів від дня передачі до відповідної ради повідомлення про створення ініціативної групи. А у разі недодержання цього терміну у проекті закону запропоновано розглядати місцеву ініціативу як колективне звернення громадян.

Нагадаємо, що з 2015 р. Закон України «Про звернення громадян» доповнено нормами щодо електронних петицій, які визначені як особлива форма колективного звернення (ст. 5), а автор якого розглядається як ініціатор (ст. 23¹) [6]. Місцева ініціатива — це можливість подати пропозицію, а вказаний закон визначає одним з видів звернень громадян пропозицію (зауваження) (ч. 2 ст. 3). З тією різницею, що місцева ініціатива має стосуватися виключно питань життя конкретної громади, а пропозиція є зверненням до органів публічної влади в цілому.

Ці факти створюють враження певної totoжності таких інструментів взаємодії влади та громадянського суспільства як місцеві ініціативи та електронні петиції. У той же час, їх суттєвою відмінністю є форма подання: електронна петиція — це виключно онлайн формат, місцеві ініціативи — виключно офлайн формат (до такого ж формату відносять громадські слухання, загальні збори громадян, конкурс бюджетних грантів [7, с. 11]).

З розвитком інструментів електронної демократії та все більшою практикою використання громадянами у взаємодії з владою цифрових технологій, формат (онлайн-офлайн) набуває все більшого значення. На підтвердження цього можна навести висновок з узагальнюючого матеріалу 2020 р. щодо практики використання місцевих ініціатив, які було внесено на розгляд ЛМР. Автори прямо зазначають, що «місцеві ініціативи як інструмент громадської участі використовується не часто», за весь час дії відповідного Положення ЛМР було подано лише 6 місцевих ініціатив. «Причиною цього є необхідність збирати підписи мешканців вживу, вписувати їх паспортні дані, а також можливість подати електронну петицію, яка має такий самий ефект» [8].

Продовжуючи порівняння місцевих ініціатив з таким інструментом участі як електронні петиції, зазначимо, що за період 2017–2019 рр. на спеціалізованому сайті львів'янами сумарно було зареєстровано 623 електронні петиції, проте лише 73 (11%) з них набрали необхідну кількість підписів. 37 петицій з числа підписаних львів'янами (51%) здобули підтримку депутатів міської ради, з яких реалізовано лише 6 (16% — від числа підтриманих петицій; або менше 1% від загальної кількості поданих петицій) [8].

Не дивлячись на незначний кінцевий результат від реалізації пропозицій, висловлених громадянами в електронних петиціях, їх загальна кількість свідчить про активізацію громадянської свідомості. Зручна та сучасна форма електронної петиції як інструменту участі сприяла підвищенню активності мешканців громади у взаємодії з місцевою владою. На цьому тлі місцеві ініціативи, на підготовку яких було витрачено чимало зусиль ініціативних груп, виглядають як вкрай неефективний анахронізм.

Окремо зазначимо, що використанню інструментів громадської участі в онлайн форматі сприяв розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в цілому, широке запровадження в практику місцевого самоврядування елементів е-демократії. Значною мірою на цей процес вплинув і такий чинник, як тривалі карантинні обмеження, викликані пандемією захворювання на COVID-19.

В умовах пандемії в усьому світі на місцевому рівні були вжиті заходи для розширення громадської участі онлайн. Вітсе ван Рансбеєк, засновник комерційної платформи громадської участі CitizenLab, яка працює в багатьох країнах світу, прямо вказує, що «коронакриза просунула впровадження «цифрової демократії» на два-три роки вперед» [9, с. 17].

У матеріалі з аналізом використання інструменту місцевих ініціатив у ЛМР подано дані за період до 30 березня (в Україні карантин було введено з 11 березня 2020 р.), тобто у допандемічний час. Наприклад, протягом 2020 р., під час запровадження карантинних обмежень, кількість електронних петицій у Львові у порівнянні з 2019 р. збільшилась на 11% (ще більші показники за цей період продемонстрували Одеса (65%), Хмельницький (57%), Київ (32%)) [9, с. 24]. Отже, серед львів'ян, які демонструють досить високий рівень активності у питаннях взаємодії з органами місцевого самоврядування, пріоритетними виявилися модерні онлайн формати, а карантинні обмеження лише закріпили правильність обраного підходу.

Підтвердженням того факту, що необхідність прямого збору підписів ускладнює використання місцевих ініціатив як інструменту громадської участі, є пропозиція переходу на онлайн формат для збору підписів, висловлена в електронній петиції до Президента України, яку було подано у жовтні 2015 р. Це звернення підтримали лише 76 осіб

з 25 тис. необхідних, тому питання було закрите, але по-суті так і залишилося не вирішеним [10].

Висновки. Порівнюючи місцеві ініціативи та електронні петиції за формою подання, розуміємо переваги останніх. Але, якщо порівнювати дані інструменти участі за впливом на прийняття рішення владою, то зазначимо, що електронні петиції мають суто консультативний характер. Це означає, що, за результатом розгляду поставленої у петиції проблеми, проєкт рішення розробляє посадова особа органу місцевого самоврядування, і вже цей документ виноситься на обговорення та голосування у місцевій раді.

У порівнянні з цим місцеві ініціативи є «реальними юридичними конструкціями вирішення конкретної проблеми», носять імперативний характер [11]. Адже на розгляд місцевої ради виноситься рішення, підготовлене ініціативною групою. Тобто громадськість сама виступає в ролі законотворця, пропонуючи місцевій владі вже сформульоване рішення для ухвали. Цю ж вагому ознаку місцевих ініціатив підкреслюють фахівці, формулюючи необхідність «активізації його використання шляхом збору підписів за допомогою електронних систем, з використанням надійних способів верифікації підписантів» [12].

Таким чином, вважаємо, що об'єктивною необхідністю є введення елементів електронної демократії у процедури підготовки місцевих ініціатив у частині збору підписів з використанням цифрових технологій. Доречно припустити, що у подальшому основним критерієм класифікації інструментів громадської участі буде наявність онлайн формату при його використанні. Враховуючи, що процесуальний аспект місцевих ініціатив унормовано у статутних документах територіальних громад, пропонувані трансформації вимагатимуть відповідних змін у чинному законодавстві.

Література

1. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (редакція від 19.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2022)
2. Методичні рекомендації щодо розроблення статуту територіальної громади. Міністерство розвитку громад та територій України: офіційний веб-сайт Міністерства. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/dobrovil-ne/metodychni-rekomendatsiyi/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-rozroblennya-statutu-teritorialnoyi-gromadi/> (дата звернення: 25.12.2022)
3. Інструменти громадської участі: Львів / М. Лукінюк, О. Коваленко; Офіс Ради Європи в Україні. Львів, 2019. 73 с. URL: <https://rm.coe.int/handbook-instruments-of-civil-participation-lviv/1680994037> (дата звернення: 20.12.2022)
4. Про місцеві ініціативи: проєкт Закону України від 03 липня 2012 р. № 9404. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF79800B?an=3> (дата звернення: 25.12.2022)
5. Брусенцова Я. Місцеві ініціативи: залучаємо громадськість. Місцеве самоврядування. Серпень 2016. № 8. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/august/issue-8/article-20454.html> (дата звернення: 25.12.2022)
6. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2022)

7. Лебідь А.Є., Назаров М.С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.

8. Інструменти громадської участі у Львові. Громадська мережа ОПОРА: сайт. 2020. 30 березня. URL: <https://www.oporaua.org/news/samovriaduvannia/partysypatsiia/19770-instrumenti-gromadskoyi-uchasti-u-lvovi> (дата звернення: 20.12.2022)

9. Інструменти місцевої демократії в умовах пандемії COVID-19 / В. Кравчук, С. Юхименко, М. Нещерет. К., 2021. 28 с. URL: <http://surl.li/atcfv> (дата звернення: 25.12.2022)

10. Можливість збору підписів для місцевих ініціатив в електронному вигляді: петиція № 22/014349-еп. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/14349> (дата звернення: 25.12.2022)

11. Тхоревська Я. Електронні петиції чи місцеві ініціативи. Українська Правда. Київ. 15 лютого 2017. URL: <https://kiev.pravda.com.ua/columns/58a40455894ed/> (дата звернення: 27.12.2022)

12. Любарець А. Громадський бюджет, петиції, слухання — чи працює все це в Києві? Хмарочос. Київський міський журнал: сайт. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/03/17/gromadskiy-byudzh-et-petytsiyi-sluhannya-chy-pratsyuje-vse-tse-v-kyievi/> (дата звернення: 27.12.2022)

References

1. Pro mistseve samovriaduvannia: Zakon Ukrainy vid 21 travnia 1997 r. № 280/97-VR (redaktsiia vid 19.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 25.12.2022)

2. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia statutu terytorialnoi hromady. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy: ofitsiyni veb-sait Ministerstva. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/dobrovil-ne/metodychni-rekomendatsiyi/metodichni-rekomendatsiyi-shchodo-rozroblennya-statutu-teritorialnoyi-gromadi/> (data zvernennia: 25.12.2022)

3. Instrumenty hromadskoi uchasti: Lviv / M. Lukiniuk, O. Kovalenko; Ofis Rady Yevropy v Ukraini. Lviv, 2019. 73 s. URL: <https://rm.coe.int/handbook-instruments-of-civil-participation-lviv/1680994037> (data zvernennia: 20.12.2022)

4. Pro mistsevi initsiatyvy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 03 lypnia 2012 r. № 9404. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF79800B?an=3> (data zvernennia: 25.12.2022)

5. Brusentsova Ya. Mistsevi initsiatyvy: zaluchaiemo hromadskist. Mistseve samovriaduvannia. 2016. № 8. Serpen. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/august/issue-8/article-20454.html> (data zvernennia: 25.12.2022)

6. Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 1996 r. № 393/96-VR (redaktsiia vid 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 25.12.2022)

7. Lebid A. Ye., Nazarov M.S. Instrumenty hromadskoi uchasti v Ukraini: navchalno-metodychnyi posibnyk. Sumy: Vyd-vo SumDU, 2020. 73 s.

8. Instrumenty hromadskoi uchasti u Lvovi. Hromadska merezha OPORA: sait. 2020. 30 bereznia. URL: <https://www.oporaua.org/news/samovriaduvannia/partysypatsiia/19770-instrumenti-gromadskoyi-uchasti-u-lvovi>(data zvernennia: 20.12.2022)

9. Instrumenty mistsevoi demokratii v umovakh pandemii COVID-19 / V. Kravchuk, S. Yukhymenko, M. Neshcheret. K., 2021. 28 s. URL: <http://surl.li/atcfv> (data zvernennia: 25.12.2022)

10. Mozhlyvist zboru pidpysiv dlia mistsevyykh initsiatyv v elektronnomu vyhliadi: petytsiia № 22/014349-ep. Elektronni petytsii. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/14349> (data zvernennia: 25.12.2022)

11. Tkhorovska Ya. Elektronni petytsii chy mistsevi initsiatyvy. Ukrainska Pravda. Kyiv. 2017. 15 liutoho. URL: <https://kiev.pravda.com.ua/columns/58a40455894ed/> (data zvernennia: 27.12.2022)

12. Liubarets A. Hromadskiy biudzh-et, petytsii, slukhannia — chy pratsiuie vse tse v Kyievi? Khmarochos. Kyivskiy miskiy zhurnal: sait. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/03/17/gromadskiy-byudzh-et-petytsiyi-sluhannya-chy-pratsyuje-vse-tse-v-kyievi/> (data zvernennia: 27.12.2022)

Стаття надійшла до редакції 31.12.2022

Пшинка Ганна Василівна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту культури та соціальних технологій
Харківська державна академія культури*

Pshynka Hanna

*PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Culture Management and Social Technologies
Kharkiv State Academy of Culture*

ORCID: 0000-0002-4737-9471

DOI: 10.25313/2617-572X-2022-8-8483

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE SOCIAL AND CULTURAL POLICY OF THE STATE AS A CONDITION FOR THE FUNCTIONING OF SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITIES

Анотація. У статті проаналізовано соціально-культурну політику держави та функціонування соціально-культурної діяльності. Доведено, що розробка основ і поетапна реалізація державної соціально-культурної політики є необхідною умовою успішного просування по шляху культурного виховання населення країни, гарантією всебічного розвитку членів демократичного суспільства, побудови нового громадянського суспільства на основі світових і національних культурних цінностей. Визначено основні цілі та пріоритети сучасної державної соціально-культурної політики: всебічний розвиток системи соціально-культурних ціннісних орієнтацій людини і суспільства; допомога населенню в становленні адекватних новим умовам соціально-політичної, соціально-економічної та соціально-культурної ідентичності форм державного самовизначення і самовираження, суспільної та індивідуальної свідомості; всебічний розвиток духовно-ціннісної компоненти у всіх проявах соціально-культурних інтересів і потреб людей та ін. З'ясовано, що суб'єктом і об'єктом соціально-культурної політики є саме суспільство, що лише коригується державними інстанціями, і воно діє як соціально-культурна система, що самоорганізується і саморозвивається безперервно адаптуючись до мінливих умов буття.

Визначено основні функції соціально-культурної діяльності: виховна; пізнання; практико-перетворювальна; спілкування; освітня; функції, пов'язані з анімаційною діяльністю, відпочинку і розваг, рекреаційної; зв'язку з громадськістю; діагностична; прогностична; проектна та ін.

З'ясовано основні принципи соціально-культурної діяльності серед них: принцип суспільно-цінної цільової спрямованості; принцип цілісності у підході до всіх процесів взаємодії різних видів, форм, методів, засобів діяльності; принцип гармонії в соціально-культурній діяльності розвитку самодіяльних засад в житті суспільства; принцип естетизації провідної ролі соціально-культурної діяльності в розвитку сутнісних сил і обдарувань; принцип поєднання захоплення і залучення новизною справи обліку індивідуальних і вікових особливостей; принципи послідовності, систематичності, доступності.

Ключові слова: держава, соціально-культурна політика, соціально-культурна діяльність, функції соціально-культурної діяльності, принципи соціально-культурної діяльності.

Summary. The article analyzes the socio-cultural policy of the state and the functioning of socio-cultural activities. It is proved that the development of the foundations and gradual implementation of the state socio-cultural policy is a necessary condition for successful progress along the path of cultural education of the country's population, a guarantee of comprehensive development of members of a democratic society, building a new civil society based on world and national cultural values. The main goals and priorities of modern state socio-cultural policy are defined: comprehensive development of the system of socio-cultural value orientations of a person and society; assistance to the population in the formation of forms of state self-determination and self-expression adequate to new conditions, social and economic and socio-cultural identity, social and individual consciousness; comprehensive development of the spiritual and value component in all manifestations of socio-cultural

interests and needs of people, etc. It is found out that the subject and object of socio-cultural policy is society itself, which is only corrected by state authorities, and it acts as a socio-cultural system that self-organizes and develops continuously adapting to changing conditions of existence.

The main functions of socio-cultural activity are defined: educational; cognition; practical and transformative; communication; educational; functions related to animation activities, recreation and entertainment, recreational; public relations; diagnostic; prognostic; project, etc.

The main principles of socio-cultural activity are clarified among them: the principle of socially valuable target orientation; the principle of integrity in the approach to all processes of interaction of various types, forms, methods, means of activity; the principle of harmony in socio-cultural activities of the development of amateur foundations in the life of society; the principle of esthetic of the leading role of socio-cultural activities in the development of essential forces and talents; the principle of combining admiration and involvement in the novelty of the business of taking into account individual and age characteristics; the principles of consistency, systematicity, accessibility.

Key words: state, socio-cultural policy, socio-cultural activities, functions of socio-cultural activities, principles of socio-cultural activities.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день важко стверджувати про наявність і реальне втілення державної, системної соціально-культурної політики. Не сформульована матеріальна, духовна і організаційна база для її реалізації. Потребують переосмислення і наукові підходи до вирішення цієї проблеми на новому історичному етапі та в нових соціально-економічних умовах. За останні 10 років проводилося дуже мало повномасштабних комплексних досліджень, в яких вивчалися б реальні соціально-культурні інтереси населення, з одного боку, і різних соціальних інститутів, соціальних груп і верств по відношенню до населення, її соціального статусу, якості життя — з іншого. А результати і рекомендації, отримані вченими в ході досліджень цих років, не знайшли достатнього відображення в державних соціально-культурних програмах.

Державні інститути поки не оперують об'єктивними науковими даними про те, як ставляться люди до різних груп суспільства, інститутів влади, що проводяться перетворень, яке реальне матеріальне і статусне становище більшості людей в країні і окремого регіону, зокрема, які проблеми є найбільш актуальними, перспективними або соціально загостреними. Найчастіше при прийнятті політичних, економічних і організаційних рішень урядові, законодавчі органи не враховують ціннісних переваг у населення. Застосування ціннісно-сміслового і технологічного підходу, що передбачає обґрунтування ефективного використання його творчого, педагогічного та анімаційного потенціалу в сучасній соціально-культурній діяльності, за допомогою інновацій для відродження розважальних переваг може бути реалізовано тільки при системній соціально-культурній політиці.

Наукове дослідження, осмислення, прогнозування і планування соціально-культурної політики набуває особливого політичного сенсу і значення в сучасних умовах повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну. Тому від того, наскільки обраний курс, адекватно відображає запити суспільства і часу,

залежить і майбутнє нашої країни, і те, яких громадян завтрашнього суспільства і держави виховуємо ми сьогодні.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичні і практичні аспекти соціально-культурної політики держави та функціонування соціально-культурної діяльності розглянуті в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них слід виділити праці таких вчених, Бабицька С.І. [1], Борисенко Д.В. [2], Копієвська О.Р. [3], Кучин С.П. [5], Олійник О.О. [4], Петрова І.В. [4], Притуп О.Ф. [6], Рудакевич О. [7], Саракун Л. [8], Солоха Д.В. [4], Ткач М.М. [4] та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження, слід зазначити наявність низки невивчених питань у сфері соціально-культурної політики держави та функціонування соціально-культурної діяльності в Україні, що свідчить про актуальність обраної тематики цієї статті.

Мета статті. Метою статті є дослідження соціально-культурної політики держави, як умови функціонування соціально-культурної діяльності та надання пропозицій з її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Соціально-культурна політика держави є вищою ієрархічною структурою в інфраструктурі соціально-культурної діяльності.

Розробка основ і поетапна реалізація державної соціально-культурної політики є необхідною умовою успішного просування по шляху культурного виховання населення країни, гарантією всебічного розвитку членів демократичного суспільства, побудови нового громадянського суспільства на основі світових і національних культурних цінностей.

Терміном «соціально-культурна політика» позначаються державні та соціальні функції, здійснювані по відношенню до громадян країни. Соціально-культурна політика включає в свою сферу певне коло функцій, що зачіпають життєві інтереси всього населення, регулює діяльність центральних урядових і муніципальних установ, комітетів, комісій, а також громадських і комерційних

організацій, у своїй роботі орієнтованих на цілі, які перед ними ставляться прямо або побічно і зачіпають інтереси всіх верств населення [2, с. 124].

Різне тлумачення визначення «соціально-культурна політика» створює певні складнощі при вирішенні теоретичних, законотворчих і практичних завдань, які призводять або до звуження змісту цього виду соціальної політики, або до його «розмивання» в інших соціальних, економічних і культурних проблемах.

Класичне визначення політики полягає в тому, що вона розуміється як певний спосіб відносин між класами, групами, верствами населення, а також представниками (юридичними і фізичними особами) цих спільнот [1, с. 16]. Ці відносини визначаються корінними (економічними, правовими, культурологічними та ін.) інтересами і тісно пов'язані з соціальним статусом тієї чи іншої спільноти (групи), з якістю її життя. Державна політика — це, перш за все, прояв ставлення держави і суспільства, а також різних його частин (верств, груп, інститутів) до підростаючого покоління як особливої демографічної та соціальної групи населення, яке, в свою чергу, виступає як показник якості проведеної політики, в основі якої лежать ціннісні орієнтації.

Основними цілями і пріоритетами сучасної державної соціально-культурної політики повинні стати:

- всебічний розвиток системи соціально-культурних ціннісних орієнтацій людини і суспільства, що творчо співвідносить історичний соціальний досвід і національну культурну спадщину із завданнями демократизації і розвитку;
- допомога населенню в становленні адекватних новим умовам соціально-політичної, соціально-економічної та соціально-культурної ідентичності форм державного самовизначення і самовираження, суспільної та індивідуальної свідомості [3, с. 36];
- всебічний розвиток духовно-ціннісної компоненти у всіх проявах соціально-культурних інтересів і потреб людей;
- залучення людей до всього різноманіття культур людства, подолання національної, конфесійної та політичної відчуженості [8, с. 25];
- виховання демократичного і плюралістичного світорозуміння того, що майбутнє людства визначається гармонійним поєднанням особистої свободи (як умови самореалізації кожного) з соціально-культурною діяльністю як універсальним способом узгодження інтересів усіх;
- сприяння процесам соціально-культурної диференціації та ієрархії, більшої спеціалізації окремих пластів відповідно до потреб різних верств населення, так як багатоплановість соціально-культурної діяльності-найважливіша ознака її зрілості [7, с. 85];

– підтримання субкультур у стані «відкритих систем» з розмитими границями, здатних до вільного взаємообміну соціально-культурними формами та інноваціями;

– створення об'єктивних умов для цивілізованого соціально-культурного становлення і розвитку населення як об'єкта соціально-культурної політики;

– забезпечення сприятливих умов для інноваційної самостійної діяльності різних верств суспільства і в інтересах самого суспільства [5, с. 57];

– практичне відпрацювання нових суспільних відносин і форм соціальної життєдіяльності населення як суб'єкта соціально-культурної політики.

Всі інші цілі є похідними або забезпечують реалізацію цих основоположних.

Сформульовані подібним чином цілі соціально-культурної політики представляються дещо завищеними орієнтирами, не підкріпленими сучасними можливостями для їх здійснення. У більш загальному і прийнятному вигляді цілі соціально-культурної політики декларуються як збереження, створення, поширення, освоєння духовних цінностей соціальної спільноти, нації, народу, держави — в залежності від суб'єкта соціально-культурної діяльності.

Суб'єктом і об'єктом соціально-культурної політики є саме суспільство, лише коригується державними інстанціями, і воно діє як самоорганізується і саморозвивається соціально-культурна система, безперервно адаптуючись до мінливих умов буття [3, с. 27].

Поступовий змістовний вплив соціально-культурної політики на суспільну свідомість, звичаї, ціннісні пріоритети і орієнтири престижності можуть виражатися не тільки в організаційних діях, але і в комплексі технологій формального характеру.

Соціально-культурна діяльність державного рівня повинна бути:

– невід'ємною частиною всіх без винятку напрямів державної політики в цілому, відображаючи її духовно-ціннісний і морально-нормативний аспекти;

– найважливішою складовою державної політики, яка в сучасних умовах може бути лише комплексною;

– утворювати власне соціально-культурну політику (у вузькому сенсі) як особливий напрям державної і суспільної діяльності зі стимулювання духовно-ціннісних і соціально-нормативних проявів особистості.

Функції соціально-культурної діяльності трансформуються в залежності від державної культурної політики як сукупності наукових і практичних положень, що розкривають її сутність в конкретних історичних умовах [9, с. 42].

Оскільки соціально-культурна діяльність — це спосіб фундаментального, доступного досягнення

світу, відкритого для свідомості кожного, можна визначити основні і другорядні функції на сьогоднішній день. На наш погляд, функція — це напрямок соціально-культурної діяльності.

Виховна функція соціально-культурної діяльності як була основою, так і залишається, вона визначає специфіку інших функцій.

Функція пізнання ніколи не втрачала свого значення незалежно від підвищення впливу засобів масової інформації, мережі «Інтернет», бо установи соціально-культурного типу. Культура як вище людське досягнення, створене людиною в процесі його історичного розвитку, — це і продуктивний, і плідний творчий початок, вираження творчого характеру світопізнання і людини [4, с. 56].

Функція соціально-культурної діяльності дозволяє всебічно вивчити людину в процесах створення і освоєння реальності в удосконаленні способу життя.

Загалом, пізнавальна функція соціально-культурної діяльності — це особлива система знань, фундаментально пізнає людини, розкриваючи його природний, соціальний, культурний та інтелектуальний потенціал.

Пріоритет культури у вирішенні інших державних завдань визначається діяльністю фахівців та активістів установ соціально-культурного типу з позицій критерію культури. Культурна функція консолідує всі суспільні інститути, спрямовує їх на доцільні перетворення.

Звідси випливає практико-перетворювальна функція соціально-культурної діяльності, яка спиралася на передовий досвід всіх колективів установ соціально-культурного типу, що надають інтелектуально-емоційний вплив на розвиток, виховання, формування особистості.

Однією з найважливіших функцій соціально-культурної діяльності є спілкування.

Найбільш загальною ознакою, що містяться в перерахованих вище соціальних функціях, на теорію соціально-культурної діяльності надає функція розвитку творчих здібностей.

Наступна функція соціально-культурної діяльності, яка забезпечує розробку науково обґрунтованих цілей і шляхів їх реалізації та інтегрує соціальне різноманіття, що відображає ціннісно-сміслові взаємозв'язки соціального і культурного в цілісній системі людина — спільність — суспільство, — освітня функція.

Список функцій, що впливають на розвиток теорії соціально-культурної діяльності, можна продовжити.

Це функції, пов'язані з анімаційною діяльністю; відпочинку і розваг; рекреаційної і т.д.

Функція зв'язку з громадськістю передбачає створення умов в установах соціально-культурного і культурно-розважального типів для

позиціонування їх діяльності, а також використання наукових розробок і рекомендацій вчених, що сприяють поліпшенню підприємницької та комерційної діяльності [5, с. 14].

Діагностична функція забезпечує вивчення та оцінку стану реальної та потенційної аудиторії закладів соціально-культурного та культурно-розважального типу, результатів цілеспрямованої діяльності та зустрічного руху учасників соціально-культурного процесу.

Прогностична функція — науково обґрунтоване передбачення мотиваційних потреб майбутнього, тенденцій процесів соціально-культурної діяльності, складання прогнозів про можливе вдосконалення практики, визначення перспектив її розвитку у зв'язку з соціальними змінами в країні.

Проектна функція соціально-культурної діяльності забезпечує розробку науково обґрунтованих цілей і шляхів вдосконалення практики діяльності всієї інфраструктури; вона дозволяє здійснювати проектування на локальному, регіональному і федеральному рівнях.

На основі цієї функції інтегрується соціальне різноманіття культурних проектів, яке входить в поняття «соціально-культурна діяльність», найбільш повно і адекватно відображає ціннісно-сміслові взаємозв'язки соціального і культурного в цілісній системі людина — спільність — суспільство — людство.

Функції і принципи в теорії соціально-культурної діяльності знаходяться постійно взаємопов'язаними, тобто в стані розвитку. У кожному історичному етапі це необхідна умова розвитку функцій і принципів реалізується в актах підготовки і проведення соціально-культурних програм і постійної предметної діяльності в колективах художньої самодіяльності, клубах за інтересами і аматорських об'єднаннях.

В історичному контексті єдність функцій і принципів, побудованих на загальносистемному принципі спадкоємності, стає базовою передумовою розвитку теорії соціально-культурної діяльності [9, с. 147].

Базисною схемою узгодження функцій і принципів є діяльність.

Провідним принципом, на наш погляд, стає принцип суспільно-цінної цільової спрямованості соціально-культурної діяльності. Цей принцип вимагає спрямувати всю виховну діяльність на готовність населення до участі в устрої суспільства, впровадження в його життя демократичних засад.

Цілеспрямованість в змісті і організації соціально-культурної діяльності дозволяє визначити потреби, мотивацію, психологічні устремління, запити, дозвільні переваги. І вже на цій основі усвідомити всю систему поглядів на світ в цілому, на ставлення людини до суспільства, природі, самому собі.

Важливим принципом соціально-культурної діяльності є її цілісність у підході до всіх процесів взаємодії різних видів, форм, методів, засобів діяльності. Цілісність самої соціально-культурної діяльності полягає в природних зв'язках інтелектуальної, практичної та емоційної складовими з суспільними потребами, суспільно значущими мотивами поведінки, оточуючими людьми. Все різноманіття зв'язків установ соціально-культурного типу дозволяє їм в своїх програмах і в репертуарі творчих колективів формувати в свідомості особистості єдину картину світу. Принцип цілісності в соціально-культурній діяльності виражає об'єктивний зв'язок розвитку, виховання, формування і життя.

Наступний принцип називається гармонією інтелектуально-емоційного, емоційно-вольового і дієво-практичного в діяльності установ соціально-культурного типу, який передбачає одночасно формування кожної особистості відповідно до суспільних потреб і вимог.

Принцип гармонії в соціально-культурній діяльності полягає в тому, щоб забезпечити можливість прояву сутнісних сил всіх людей, що мають відношення до установ соціально-культурного типу. Цілісне прояв всіх сутнісних сил особистості в гармонії надає їй впевненість в тому, що самосвідомість, що включає в себе ціннісні орієнтації, може стимулювати суперечливі впливи.

Принцип соціально-культурної діяльності розвитку самодіяльних засад в житті суспільства вимагає цілеспрямованого педагогічного процесу, в якому виражається ставлення до суспільного життя, педагогічного регулювання, підтримки корисних починань всіх суб'єктів установ соціально-культурного типу, заохочення їх корисної ініціативи, розвитку самостійності і творчості в усьому. Самодіяльність і ініціатива є не тільки засобом організації діяльності всіх структур установи, а й забезпечують успіх педагогічній спільноті [7, с. 158].

Принцип естетизації соціально-культурної діяльності дозволяє розвинути у всіх учасників будь-якого процесу високий художньо-естетичний смак, дізнатися на практиці справжню красу її ідеалів, показати естетичну картину людських відносин. Художньо-естетичний цикл вводить учасників художньої самодіяльності в чарівний світ мистецтва, що дозволяє проникнути в таїнства краси людського тіла, таїнства збереження і розвитку краси. Сьогодні важливо затвердити красу будь-якої праці, ділових відносин пізнання, взаємодопомоги, спільної діяльності.

В установах соціально-культурного типу задатки, закладені в особистості природою, можуть бути розвинені, перетворені і перетворені в найрізноманітніші здібності, що дозволяють ефективно розвивати інтелектуальні, емоційні, фізичні сили особистості [8, с. 123].

Звідси випливає принцип провідної ролі соціально-культурної діяльності в розвитку сутнісних сил і обдарувань. Цей принцип вимагає від педагога постійної уваги до загального розвитку особистості, а потім його схильностей і обдарувань, принцип поєднання різних видів діяльності — пізнавальної та рекреаційної — для активізації та інтелектуально-вольових сил з спонуканням інтересу до справи. Становлення соціально значущої особистості проходить тільки в умовах подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод. Цьому сприяє ряд факторів: педагогічна підтримка; педагогічний супровід; вольовий настрій; внутрішня поєднана система ціннісних орієнтацій.

Принцип поєднання захоплення і залучення новизною справи, а також розвиток внутрішнього прагнення до радості подолання і самоствердження дозволяє подолати стійку систему протиріч, що зустрічаються в кожній життєвій ситуації.

Принцип обліку індивідуальних і вікових особливостей в соціально-культурній діяльності є основоположним. В установах соціально-культурного типу в усіх колективах художньої самодіяльності, клубах за інтересами та аматорських об'єднаннях учасниками є представники різного віку та обох статей. Тому тут працюють педагоги-ентузіасти, які володіють цілісною індивідуальною культурою, покликані допомогти любителям художньої творчості осмислити своє місце в суспільстві і самоствердитися в своїй індивідуальності. Саме облік вікових та індивідуальних особливостей забезпечує одночасне становлення особистості індивідуальності з якостями одиничного, унікального, властивого людині.

Наступний принцип послідовності і систематичності в соціально-культурній діяльності обумовлений впливом структурно-системного підходу в науці. Відповідно до цього передбачається матеріал, зібраний для підготовки і проведення соціально-культурних програм технологічно, представити в сценарії і режисерському задумі в чіткій структурі кожного епізоду. Системність і послідовність необхідні і в предметній діяльності: на заняттях в колективах художньої самодіяльності, клубах за інтересами і аматорських об'єднаннях.

Значення принципу доступності в соціально-культурній діяльності велике і обумовлено характером аматорської діяльності. Якщо це не буде враховуватися в повсякденній діяльності, то буде відтік людей з установ соціально-культурного типу. Значить, треба індивідуально, просто і зрозуміло, з великою повагою будувати свої заняття, здійснювати підбір змісту навчання і виховання.

Висновки. Таким чином виходячи з усього вищесказаного очевидно, що настав час для серйозного перегляду існуючих підходів до формування

соціально-культурної політики. У зв'язку з цим на передній план виходить проблема розробки її нових механізмів на всіх рівнях, що вимагає глибокого і всебічного аналізу безлічі факторів, що відображають соціально-культурний потенціал регіону, пріоритетні напрямки соціально-культурної діяльності.

Визначено, що соціально-культурна діяльність державного рівня повинна бути: невід'ємною частиною всіх без винятку напрямів державної політики в цілому, відображаючи її духовно-ціннісний і морально-нормативний аспекти; найважливішою складовою державної політики, яка в сучасних умовах може бути лише комплексною; утворювати власне соціально-культурну політику (у вузькому сенсі) як особливий напрям державної і суспільної діяльності зі стимулювання духовно-ціннісних і соціально-нормативних проявів особистості.

Сьогодні для розгляду функцій теорії соціально-культурної діяльності необхідні нові дослідження. Системоутворюючий характер функцій соціально-культурної діяльності дозволяє розглядати їх як цілісну систему, де кожен структурний компонент має свою специфіку, незважаючи на спільність цілей.

Функції соціально-культурної діяльності несуть в собі сутнісну властивість, де елементи можуть лише замикати системність. Системність соціально-культурної діяльності — це наука, теорія, технологія, практика і освітній комплекс. Системність функцій соціально-культурної діяльності з позицій теорії здатна забезпечити цілісність теорії і суспільної практики.

Всі проаналізовані вище принципи як найважливіші структурні компоненти теорії соціально-культурної діяльності спираються на фундаментальну теорію психології і педагогіки, що полягає у визнанні динаміки міжфункціональних зв'язків свідомості. Ця теорія становить сутнісну основу структури особистості.

Таким чином, принципи соціально-культурної діяльності є закономірностями, що відображають реальні залежності і зв'язки між педагогічними явищами, що є фундаментом подальшого розвитку теорії. Оскільки принципи соціально-культурної діяльності знаходяться в динаміці як відображення розвитку життя, зміна характеру суспільних відносин, досягнення науки і педагогічної практики, то і принципи відповідним чином будуть слідувати цьому процесу.

Література

1. Бабицька С. Сутність і специфіка сучасної державної культурної політики. Публічне урядування. 2019. № 4 (19). С. 15–25. doi: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-4\(19\)-15-25](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-4(19)-15-25).
2. Борисенко Д. В. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. Теорія та практика державного управління. 2017. Вип. 4. С. 123–131.
3. Копієвська О. Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення: монографія. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2010. 272 с.
4. Петрова І. В., Солоха Д. В., Ткач М. М., Олійник О. О. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі: кол. монографія // М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Ліра-К, 2017. 328 с.
5. Кучин С. П. Теоретичні аспекти розвитку соціально-культурної сфери як об'єкта впливу механізмів державного управління. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2017. № 1 (57). С. 56–60.
6. Притуп О. Ф. Державна політика щодо культурного розвитку регіонів: аналіз дисертаційних досліджень. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2016. Вип. 2. С. 249–255.
7. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 352 с.
8. Саракун Л. Культурна політика сучасної України: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2016. 206 с.
9. Соціокультурний розвиток регіонального соціуму в контексті національної безпеки: міждисциплінарний вимір: колективна монографія / за заг. ред. І. А. Мейжис, Л. А. Ляпіна. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. 312 с.

References

1. Babytska S. (2019). Sutnist i spetsyfika suchasnoi derzhavnoi kulturnoi polityky. [The essence and specifics of modern state cultural policy]. Publichne uriaduvannia. — Public administration, 4 (19), 15–25. [in Ukrainian].
2. Borysenko D. V. (2017). Derzhavna polityka u sferi kultury: yii sutnist ta osoblyvosti realizatsii. [State policy in the field of culture: its essence and implementation features]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. — Theory and practice of public administration, 4, 123–131. [in Ukrainian].

3. Koptievska O.R. (2010). *Kulturna funktsiia derzhavy v konteksti natsionalnoho derzhavotvorennia*. [Cultural function of the state in the context of national state formation]. Kyiv: Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstv. [in Ukrainian].
4. Petrova I.V., Solokha D.V., Tkach M.M., Oliinyk O.O. (2017). *Kulturno-dozvillieva diialnist u suchasnomu sviti*. [Cultural and leisure activities in the modern world]. Kyiv: Lira-K. [in Ukrainian].
5. Kuchyn S.P. (2017). *Teoretychni aspekty rozvytku sotsialno-kulturnoi sfery yak obiekta vplyvu mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia*. [Theoretical aspects of the development of the social and cultural sphere as an object of influence of state management mechanisms]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Derzhavne upravlinnia. — State and regions. Series: Public administration*, 1 (57), 56–60. [in Ukrainian].
6. Prytup O.F. (2016). *Derzhavna polityka shchodo kulturnoho rozvytku rehioniv: analiz dysertatsiinykh doslidzhen*. [State policy on cultural development of regions: analysis of dissertation studies.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia. — Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series: Public administration*, 2, 249–255. [in Ukrainian].
7. Rudakevych O. (2013). *Politychna kultura natsionalnykh spilnot: teoriia ta metodolohiia doslidzhennia*. [Political culture of national communities: theory and research methodology]. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
8. Sarakun L. (2016). *Kulturna polityka suchasnoi Ukrainy*. [Cultural policy of modern Ukraine]. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M. [in Ukrainian].
9. Meizhys I.A., Liapina L.A. (2018). *Sotsiokulturnyi rozvytok rehionalnoho sotsiumu v konteksti natsionalnoi bezpeky: mizhdystyplinarnyi vymir*. [Socio-cultural development of regional society in the context of national security: interdisciplinary dimension]. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.12.2022

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 8 (30)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2022

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 31.12.2022

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com